

УЗБЕК
ХАЛҚ
ИЖОДИ

КУП ТОМЛИК

ОҒА ЮНУСНИНГ ОЛИБ ҚОЧИЛИШИ

Айтувчи ҲАЗРАТҚУЛ ХУДОЙБЕРДИЕВ
Ёзиб олувчи СИДДИҚ АСҚАРОВ
Нашрга тайёрловчилар СИДДИҚ
АСҚАРОВ ВА ТўРА МИРЗАЕВ

Тошкент
Ғафур Ғуллом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1988

Бурунги ўтган замонда, элу юрти омонда, такали ёвмит туркманда Гўрўгли деган зўр ўтди, зўр ўтса ҳам бир ўтди. Овозаси оламга кетди, қасд қилган кўргонни ушатди, етти ёшда Маҳмудни филдан нуратди, Балотоғда Қора девни осмону фалакка отди, неча девларни зор йиғлатди. Туғилганди асли Биби Ҳилолдан, туғилгон жойи эди асли гўристон, Гиротини чилтан берган ғойибдан, Чамбилбелда сурди юз йилча даврон, олти ойлаб чулон берган, Кўҳиқофдан Юнус парини, Эрам боғидан Мисқол парини, Гуржистондан Авазжонни, Ваянгандап Ҳасанхонни, Торкистондан Маликани келтирган, тўрт ярим лак туркман элини ўз измига кўндирган, иккам эллик парини Гиркўкка миндирган, ўз элини буғдой нонга тўйдирган, тўй қилганда беш юз туя сўйдирган, Гўрўглихон Чамбилбелда аркон давлатни шундай тебратган.

Билмадим неча ой, неча кун ўтди, Гўрўгли султоннинг бир куни Ҳовдакнинг кўлига, Сарсаннинг чўлига, ов қилишга ишқи кетди. Оқсоқол жиғадор, амалдор, қирқ йигит, навкар, овчи, найзадаст, добилбоз, қушбеги, кўргонбеги, Авазхон, Ҳасанхон, Шодмон мерган, Холдорхон, бир неча созаанда, бир қанча пазандани ҳузурига чақириб, эрта саҳар Ҳовдакка овга сафар қилиш ихтиёрини билдирди. Мулозим, амалдор, қирқ йигит, навкар, оқсоқоли, жиғадор — ҳаммасининг дили ҳушнуд бўлиб, икки қўлларини кўкка олиб, Гўрўглига қуллуқ қилиб, от-абзал, сариёй, сирли най, исфиҳони осмосларни ғамлаб, чархлаб тура берди.

Энди Гўрўглихон Чамбилбелни, туркман эли идора қилмоқни кимга қолдиришни ўйлаб, танасига гапни жойлаб, амалдорлар орасидан Аҳмад сардор тоғасини сайлаб, ҳузурига тоғасини чақириб, бир сўз деб турган жойи:

Тоға, сизга менинг айтар арзим бор,
Ҳовдак кўлга борар менинг орзум бор,
Тўрт ярим лак туркман элда юзинг бор,
Сенинг билан ҳеч ким бўлмас баробар.

Сирим айтмай, душманлардан яширай,
 Душман бўлса Олатовдан оширай,
 Тоғам, деб мен сизга энди бош урай,
 То келгунча элни сизга топширай.
 Сиз тоғамсиз, мен падар деб биларман,
 Соғ бориб, саломат элга келарман,
 Ўлмасам дунёда ўйнаб-куларман,
 Қилган яхшилигинг, тоға, биларман.
 Душман бўлса зўрлигимни билдирай,
 Дучор келса, қирқ минг девни ўлдирай,
 Ховдак кўлга, тоға, олгир қуш солиб,
 Қуш гўштига, тоға, сизни тўйдирай.

Бу сўзни Аҳмад сардор эшитиб ўзида йўқ хурсанд бўлди. Аҳмад сардор Авазхон қирқ йигитга сардор бўлгандан бери «Жияним бўлса ҳам Гўрўгли мени бир ғайри дин Аваз қулча билмади», — деб ичидан ўкиниб, ҳар доим Гўрўгли билан Авазхоннинг ғийбатини қилиб юрар эди. «Жияним Гўрўгли мени ҳали кўнглидан чиқарган йўқ экан, менга кўнгли тўқ экан», — деб ўрнидан туриб кетганини ўзи сезмай қолди. Икки қўлини алиф лом қилиб, кўксига қўйиб: — Қуллуқ, султоним, қуллуқ, — деб қабул қилди. Эртанига тонг отди, кечаги амри фармон олган қирқ йигит, минг навкар, қанча жиғадор, амалдор, муҳрдор, сардорлар, овчилар, милтиқ, сори ёйи билан, шабгирлар сирли найи билан, пазандалар гўшт, гуруч, чойи билан, думма-қуйруқ мойи билан, ногора, карнай, сурнай билан келиб, ҳар йигитлар нордай бўлиб, бир хиллари шердай бўлиб, яғринлари қирдай бўлиб, ҳаммаси ҳам бирдай бўлиб турибди. Гўрўгли султон Аҳмад сардор тоғасига қараб, яна бир сўз деб турибди.

Неча азиз бўлса, тоға, бош урдим,
 Топганимни элу юртга топширдим,
 Қувган душманимни қўлга туширдим,
 То келгунча элни сизга топширдим.
 Сизга айтаб насиҳатим шул, тоға,
 Доим элга қилгин жонинг садаға,
 Тўрт ярим лак туркман жами фуқаро,
 Биз келгунча бўлмасин ҳеч овора.
 Бирин катта, бирин кичик-ёш дедим,
 Чамбил элда ўзим ёлғиз бош эдим,
 То кўргинча, тоға, бўлинг саломат,
 Қаторда норимни сизга топширдим.

Гүрүглихон Ахмад сардорга тахтини топшириб, Юнус парининг, севар ёрининг олдига бориб, ўзининг овга толиб, шикорга ихтиёр қилганини баён қилиб тургани:

Баҳорда очилган гулим,
Гулимга қўнган булбулим,
Омон бўлсин туркман элим,
Овга тушди менинг йўлим.
Сен эшитгин вафодорим,
Сафар қилмоқ ихтиёрим.
Ховдак кўлга шикор қилай,
Сендай ёрим дуо бергай.
Чор тарафга йўллар солдим,
Йўл бошини ўзим олдим,
Ёмонларни зор қақшатдим,
Девларни зор-зор йиғлатдим.
Сени учун Қора девни
Бало тоғда кўкка отдим,
Ўн тўрт девни тирик ютдим,
Насиб этса овга кетдим.

Юнус пари Гүрүглихонга ўн тўрт ёшда қўшилган, тол ипакдай эшилган, эллик ёшдан ошиб қолган, бир-бирига меҳри тошиб қолган, ҳар доим бир иш қилса, бир-бири билан маслаҳатлашиб қилган, жуда ҳам бир-бирига иноқ бўлган. Юнус пари ҳам пари эди, париларнинг зўри эди, душманларнинг шўри эди, Кўҳи Қофда парилар подшоси эди. Гүрүглихон ўн тўрт ёшида Қора девни, Сарик девни, Аҳмон билан Раҳмон девни зор йиғлатиб, олиб келган эди.

Лекин Юнус Гүрүглидан, Гүрүгли эса, Юнусдан фарзанд кўрмаган эди, фарзандсиз бўлса ҳам ўзини ҳеч кимдан кам демаган эди, Авазхонни Гуржистондан, Ҳасанхонни Ваянгандан олиб келган эди. Юнус пари Авазни, Мисқол пари Ҳасанхонни ёқасидан солиб, этагидан олиб, фарзанд қилиб олган эди, Гүрүгли султон ҳам буларни чин фарзандим, деб билган эди. Ҳасанхонга Марини, Авазхонга Балхивонни берган эди. Гүрүглининг шикор қилганида доим бир говга Чамбилда бўлишини Юнус пари билган эди. Неча гап кўнглига келган эди. Шундай ҳам бўлса Гүрүглига билдирмай, Юнус пари қирқин қизи билан, неча сарви нози билан овингиз борорли бўлсин, — деб бир сўз деб тургани эди:

Комил пирлар бўлсин сизга мададкор,
Қирқ чилтаплар бўлсин сизга жиловдор,
Соғ бориб, илоҳи келинг саломат,
Бахтимизга минг йил яшанг валомат.

Сизга ҳамроҳ бўлди неча жамоат,
Менинг болам сизга ҳамроҳ Аваз мард,
Соғ бориб, саломат келсин жамоат.
Ой бориб, омона келинг, валомат.
Қўл кўтариб, тўрам, омин қиларман,
Ўлганимча хизматкоринг бўларман,
Қилган овинг борор олсин, жон тўрам:
Олло ёринг бўлсин, тўрам, хўш энди.

Гўрўғли султон, Авазхон, Холдорхон, Шодмонхон, Ҳасанхон қирқ йигит ва минг навкарга саркардалик қилиб, олдинда бораётир. Қирқ йигит, навкарлар уларнинг изидан саф тортиб, турнадай тизилиб, кўргоининг кўнгли бузилиб, созандалар сози билан, овчи-мерган този билан, қушбегилар олғир қарчиғай қуши билан, ҳар ким ўзи севган киши билан жуфт-жуфт бўлиб бораётир. Чамбилдан чиқиб, Арпали даштига бориб, икки кун ичида юзча кийик, бир неча бўри, тулки, қарсақ уриб келди. Овчи қушбегилар Ҳовдак кўлига олғир қуш солди. Минг ўрдак, билмадим қанча турна уриб келди. Ошпазлар, пазандалар, эртаю кеч оху гўшти, моҳи гўшти, ўрдак-сўна, бедана гўштидай кабоб қилиб, Гўрўғли султоннинг димоғини чандон чоғ қилиб ёта берди. Дуторбоз дуторини чертиб, найчи найини тортиб, суҳангарлар қўшиқ айтиб, базм жуда авжига чиқиб, Гўрўғли султон йигитликнинг охири, қариликнинг олди, деб гаштини суриб, кайфини шакар қилиб ёта берди. Кун бўлса ўта берди. Минг навкарнинг кетганлиги ҳам бутун элу юртга ошқора бўлди. Бу хабар девлар ва парилар мазгили-макони, Ажористон ва Доғистон, Гуржистону Төркистон — осмон ости, ер устига аён бўлди. Бу хабар Аҳмон, Даҳмон девлар макони-шаҳри Тилсимга етди. Шаҳри Тилсимнинг подшоси Аҳмон дев ўн тўрт ёшидан буён Юнус парига ошиқи беқарор эди. У бир неча бор Юнус парига Кўҳ Қофда чанг солган, бир неча бор Гўрўғли билан жанг қилган эди. Гўрўғли девларга ғолиб келиб, Кўҳи Қофда саваш қилиб, Юнус парини Чамбилбелга олиб кетиб, ўттиз йилдан бери даври даврон суриб юрган эди. Гўрўғлидан енгилган Аҳмон дев ўттиз йилдан буён Юнус парининг ҳасратида куйиб-ёниб, дард чекиб, кўна касали тутиб ётган эди. Гўрўғли олти ойлик овга чиқиб, Авазхон, Ҳасанхон, Шодмон, қирқ йигит минг навқари билан Чамбилбелдан чиқиб кетган, Юнус пари Чамбилда қолган деган хабарни эшитиб, Аҳмон дев укаси Даҳмон девни олдига чақириб, бир сўз деб турган жойи:

Отим Аҳмон, Даҳмон, оламга кетган,
Одамзод алами жонимдан ўтган

Бир паризод ишқи бошим гангитган,
Бир ҳасратли дардим сенга айтайин.
Аканг ошиқ эди Юнус парига,
Юнус пари кетди одам зўрига,
Одам эмас, қирқ чилтанинг бирига,
Ҳали ҳасратдаман шундай парига.
Юнус номин айтиб бундан кетарман,
Олти ойлик йўлдир, бориб етарман,
Юнус учун танда жоним сотарман,
Бир кўрмасам ани, йиғлаб ўтарман.
Ҳасратли дардимни сенга айтарман,
Рухсат бергин, уни излаб кетарман,
Қайда борсам, сенинг номинг тутарман,
Олти ойда Юнусни олиб қайтарман.
Асли Юнус олган ақли хушимни,
Ҳар балога солган менинг бошимни,
Ўттиз йил тўкарман кўздан ёшимни,
Олиб келай шундай қаламқошимни.
Одамзодга зўрлигимни билдириб,
Одамзодни мен ҳайратда қолдириб,
Тилсимга келтирай Юнус парини,
Мен қуритиб Гўрўглининг шўрини,
Даҳмонжон, эшитгин аканг сўзини,
Ўларман кўрмасам Юнус юзини,
Йиғлатиб Чамбилнинг ўғил-қизини,
Олиб келай Юнусжоннинг ўзини.
Мен кетарман Тилсим элни топшириб,
Дўст-душмандан ўтдим сирим яшириб,
Мен кетарман Чамбилбелни ахтариб,
Юнусжонни мен келарман кўтариб.
Юнуснинг йўлида сарсон бўлайин,
Қунда минг одамни таътил қилайин,
Чамбилдан Юнусни олиб келайин,
Одамзод қўлида майли ўлайин.
Мен келгунча тоғу тошга қарагин,
Жаъми девлар ҳол-аҳволин сўрагин,
Одам насли келса уни тўғрагин,
Олтой мен келгунча элни сўрагин.
Тилсим эли жамъи девлар макони,
Одам келар тўлса ажал паймони,
Гўрўғлидир жамъи одам султони,
Юнусдан айрилиб, қолсин армони.

Гўрўғли деган номни эшитса, қирқ кун бадани эсканлаб,
қирқ кеча уйқусида босинқираб қоларди. Гўрўғлининг сев-

ган ёри Юнус парини олиб қочиб келаман деган сўзни эшитиб, икки кўзи чеккасига пичиб қолди. Аҳмон девнинг айтган сўзлари у ёғидан кириб, бу ёғидан чиқиб кетди. Бир вақтдан кейин ҳушига келиб, Аҳмон девга қараб Даҳмон дев бу сўзни айтди:

Гўрўғлидир насли одам султони,
Беҳуда бўлмагин анинг қурбони,
Одамзод ичинда улдир полвони,
Қиличидан тўкилган девларнинг қоши.
Асли оти Гўрўғли, чилтанининг бири,
Ер юзасида улдир одам аждари,
Неча марта бўлган девлар наҳори,
Тоғни отар агар келса қаҳари.
Тишлаганда девларнинг тиши ботмайди,
Танасига пўлат, олмос ўтмайди,
Гўрўғли, Юнусни оғзингга олма,
Гўрўғлига ога кучинг етмайди.
Юнус деб Гўрўғли бўлди дарбадар,
Бўлиб неча дев, неча аждарга дучор,
Неча дев, парилар бўлди боякбар,
Ҳаммасидан голиб чиқди баччагар,
Кўҳи Қофда неча алилар олишди,
Қўлда найза, неча қилич солишди,
Қилич солган алпнинг ўзи ўлишди,
Гўрўғлининг зўрлигини билишди.
Гўрўғлининг бордир қирқта аждари,
Ҳар қайсига қирқ дев бўлар наҳори,
Чамбилбелдир унинг ўсган шаҳари,
Унда тугилган одам асли аждари.
Беҳудага ажал ҳайдаб бормасин,
Тоғдай тананг Чамбилбелда қолмасин,
Сендай оғам бекор нобуд бўлмасин,
Сўзлаган сўзларим оғир келмасин.
Борма дейман, ога, Чамбил элига,
Армон билан тушма одам қўлига,
Қайтиб келолмассан Тилсим элига,
Шу сафарча киргин оғанг йўлига.
Мен биламан Гўрўғли кирдикорини,
Мен кўрганман қирқта аждаҳорини,
Қаҳрланса тоғни талқон этади,
Ҳар қайси минг девни наҳор этади.
Насиҳатим шулдир, Чамбил бормагин,
Еш умрингни унда сабил қилмагин,
Менинг айтган сўзим ҳазил билмагин,
Қандай бўлса Чамбилбелга юрмагин.

Бу сўзни Даҳмон девдан эшитиб Аҳмон дев: — Эй кўрқоқ, баччагар, насли-насабим дев бўлиб, хунар-касбим одам ажали бўлиб, одамзод насли бўлган Гўрўғлидин кўрқсам, менга Тилсимнинг нони, суви ҳаром. Мен кўрганман, неча марта панд берганман. Лекин пайтим келмай, Юнусдан қолганман. Юнус парининг хумори тушди. Ишқи мени уйғотди. Бу шартдан қайтган энди номарддир. Сенга ташлаб кетай юртди, — деб хайр-манзир қилиб, бургут бўлиб, осмонга кўтарилди. Ҳафта учиб, шаҳри Тилсимнинг бир чети Қорақамиш деган тўқайга келди. Бу тўқайда Аҳмон девнинг момо мастони Ўлмас мастон деган дев ётарди. Бу дев юзлардан ошган, йилидан адашган, бир шум дев мастон эди, шаҳри Тилсимнинг калити шунинг қўлида эди. Шаҳри Тилсим одамзод кўзига бир шиша қопланган гумбаз ичида кўринар эди. Шаҳри Тилсимнинг на минораси ва на дарвозаси кўринар эди. Ер юзидаги жамъи девларнинг султони Аҳмон, Даҳмон девлар макони эди, Ўлмас мастон шу шаҳарнинг посбони эди. Бу ерда Аҳмон девни бир кеча-кундуз меҳмон қилди. Чамбилбелга борар йўлнинг, Юнус парининг қайси саройида яшаб турганининг бағини берди. Одамзод наслига кўринмаслик пандини ўргатди, Аҳмон девга зафар тилаб, Юнусни олиб келсанг, бир кеча меҳмон бўласан, деб видолашди.

Аҳмон дев шу учгандан бир ҳафта — етти кун деганда Чамбилбелга етиб келди. Чамбилбелни етти марта айланиб, бир қари чинор устига қўнди. Юнус пари ўз гулбоғига бир сайр этгали қирқин қизи, кайвони канизини бирла ўтаётган эди. Қари чинор тепасида бургутсифат бўлиб турган Аҳмон девни кўриб, кўзидан ёши тирқираб кетди. Қирқин қизлар ичида Ойжамол, Гулжамол деган канизини бор эди. Буларга меҳр қўйганди, уларни ўз хузурига маҳрам қилиб олган эди. Ойжамол билан Гулжамолни чақириб, буларни бағрига босиб, бир сўз деб йиғлаб турган жойи:

Менга ажал кепти жоним олади,
Энди Чамбил, болам, менадан қолади,
Сизлар эмас, отанг нима бўлади,
Болам, энанг энди гариб бўлади.
Неча ой, неча йил менга қасд қилган,
Менинг жоним учун асроил келган,
Ул асроил эмас, бир бало экан,
Ўттиз йилдир, менга неча чанг солган.
Бадбахт пайтимни пойлаб келибди,
Ўттиз йил ишқимда куйиб ёнибди,
Тилсим деган жойдан бунда келибди,
Насли девдир, бургут бўлиб олибди.
Қаҳрланса ҳар иш келар қўлидан,

Асли девдир, келган Тилсим элидан,
Сўз эшитгин, Ойжамол, энанг тилидан,
Энанг кетар энди Чамбил элидан.
Қўҳи Қофга неча марта боргандир,
Неча марта менга чанглар солгандир,
Отанг билан неча жанглар қилгандир,
Шу бадбахтдан отанг голиб келгандир.
Болам отанг эди девлар голиби,
Жамъи девлар эди анинг толиби,
Бу ерда бўлмаса онанг сойиби,
Аҳмон дейди, шудир девлар поиби.
Найлайин Чамбилдан ризқим узилди,
Отангнинг йўқлиги, болам, билинди,
Бир бағримга босайин болам, кел энди,
То қиёмат кунгача, болам, хўш энди.
Тирик қутилмасман девнинг қўлидан,
Қарз сўзим эшит онанг тилидан,
Ҳеч ким излаб бормасин Чамбил элидан,
Омон қайтмас бадбахт девлар қўлидан.
Юракда кўн эди орзу-армоним,
Сабил бўлиб қолди, даври-давроним,
Найлай, тирик жудо бўлди султоним,
Елгон бўлди Чамбилда кўрган кунларим.
Бадбахт девлар менинг изимга тушди,
Оғзимдан ўт чиқиб, танам туташди,
Қирқ аждаҳор қилмади-да савашди,
Банди қип олмади бадбахт бебошди.
Чаманда очилган сен бир лоласан,
Болам, бунда йиглаб-йиглаб қоласан,
Йигламайин, болам, сен на қиласан,
Девларнинг макони узоқ, биласан.
Жон борича, болам, бундан қочарман,
Жон борича, болам, жондан кечарман,
Қаптар бўлиб, болам, кўкка учарман,
Бадбахтнинг олдида, болам, ночорман.
Мен кабутар бўлсам, ул бир бургутдир,
Мен муштипар бўлсам, ул бир йигитдир,
Йигит мазгилин яқин қилувчи отдир,
Девлар макони Тилсимли юртдир.

Қари чинорда пойлаб турган бургут Юнус парига хез қилди. Буни кўриб турган Юнус пари икки оғиз исми аъзамни ўқиб, қўлига бир чангал тупроқни ердан олиб «куф» деди, кўк кабутар бўлиб, осмонга кўтарилди. Буни кўрган бургут ҳам осмонга парвоз қилиб, чангига олмоқчи бўлди.

Юнус пари: «Гўрўглихон албатта Арпали чўлнинг даштида бўлади. Ҳар доим ов қилса, шу ерга келар эди», — деб Ҳовдак кўлини кўзлаб қоча бошлади. Бургут ҳам осмони кўкка парвоз қилиб, Юнус парини қува бошлади. Чошка-чошка дегадда қирқ йигит беш юз навкар, ҳар қайсиси ҳар ёққа, тўртта бир, бешта бир бўлиб овга кетган чоғи эди. Гўрўгли султон оқсоқол ақобирлари билан чой ичиб, чилим чекиб, кайфу-сафо этиб ётган эди. Бечора кабутар жон ҳайбатта бориб, ўзини Гўрўгли султон ўтирган чодирнинг устунига урди, Гўрўгли кўлига қўна олмай қолди. Шу заҳоти кетма-кет этиб келган бургут ҳам кабутарни чаңғалига олиб, осмонга қаррак учгандай кўтарилди. Бу сирни кўриб, Гўрўгли султон ҳайрон бўлиб қолди. Юнус бургут чаңғалида кетиб, бора-бора Арпали чўл даштида ов қилиб келаётган Авазхон, Шодмон мерган, Ҳасанхон, Нодирбекларга кўзи тушиб, Авазбекка қараб, чиққириб, дод-фарёд қилиб йиғлаб, бир сўз дегани:

Болам Аваз, эшит меннинг ҳасратим,
Кўл-оёғим банди, кимга айтайин дардим,
Мен онангман, сўзим эшит фарзандим,
Армон билан банди бўлдим жигарбандим.
Ҳасратлиман, дардим кимга айтайин,
Аҳмон девга банди бўлдим, найлайин,
Армонда Чамбилдан ўтиб борарман,
Зўрлик билан Тилсимга кетиб борарман.
Бундан борса олти ойлик йўли бор,
Бадбахт девнинг Тилсим деган эли бор,
Тилсимнинг минг мастон, минг ялмоғизи бор,
Насли одам бўлмас унга баробар.
Сенга айтар насихатим шул бўлар,
Зинҳор, болам, излаб боргич бўлмагин,
Унда бориб бир балога қолмагин,
Ёлғиз сан жонингга жабр қилмагин.
Азал тақдир шул бўлибди, найлайин,
Тақдирим Тилсимдан экан, найлайин.
Қарз сўзим айт отангга, Авазжон,
Менинг фиғонимда адо бўлмасин.
Мени излаб тилсим элга бормасин,
Девларнинг қўлида отанг қолмасин.
Одамзодни бадбахт девлар аямас,
Девларга баробар отанг келолмас.
Ҳар бир девлар борки, аждарни ютган,
Еру осмон, оламни забт этган,
Неча зўрлар девлар қўлидан ўтган,
Зинҳор болам, отанг дучор бўлмасин.

Аваз, Ҳасан, икки йўлбарс аждарим,
 Икковинг бирдай эшитгин зорим,
 Сен икковинг эдинг қаторда норим,
 Зинҳор, болам, Тилсимга йўлай кўрманглар!
 Баҳоринг лоласи гулдир,
 Ўсган жойинг Чамбил элдир.
 Боргич бўлма Тилсим элига,
 Болам, насиҳатим шулдир.
 Мен йиғладим, сен отангни йиғлатма,
 Отанг синди, болам, дилни оғритма,
 Айтган сўзим шулдир, болам, унутма,
 Мен кетган томонни отангга айтма.
 Чамбилбелда отанг султон,
 Отангнинг пири қирқ чилтан,
 Кетган юртим агар билса,
 Отанг қайтмас олис юртдан.
 Ноҳақ савдони ҳеч кимга солмасин,
 Ҳеч кимнинг тақдирини ёмон бўлмасин,
 Ҳасадингдан жоним, болам, Авазхон,
 Ҳеч бир бапда, болам, мендай бўлмасин.
 Ўн тўртимда келдим отанг қўлига,
 Эрка бўлиб ўсдим Чамбил элига,
 Қулоқ солгин шўрлик энанг тилига,
 Раҳим этсин ўзи гариб ҳолига.
 Мен кетарман энди Тилсим элига,
 Қайтиб келмас олти ойлик йўлига,
 Эга бўлгин отанг йиққан молига,
 Хизмат қилгин Така-Евмит элига.
 Бошга бало келса, кўнар бош энди,
 Юрган жойингдир Арпали дашт энди,
 Ҳасадингдан, жоним болам, Авазхон,
 Кўрарманми, кўрмайманми, хўш энди.
 Гавҳарли, жавҳарли қатов тоғларим,
 Сабил бўлди менинг ором боғларим,
 Кўрарманми, кўрмайманми, хўш энди,
 Соғ-саломат қонглар, жигар бандларим,—

деб Юнус пари бургутнинг чапғалида дод-фарёд деб ўтиб бораётир. Бу овоз Авазхон, Ҳасанхон, Шодмон, Нодирбек қулоғига аниқ етиб келаётир. Бу сири савдони кўриб: «Ажабо, ер юзида Гўрўгли султон, Юнус парига ҳам зўрлик қиладиган куч бор экан»,— деб ҳайрон бўлди. Ҳасанхон Авазга айтди:— Авазхон, бу қандай сир. Авазхон айтди:— Эй Ҳасанхон, асли энам Юнус пари одам наслидан эмас, парилар наслидандир. Юнус пари ер юзидаги париларнинг

султони, гўзалликда оламга тенги йўқ. Энангнинг ишқида неча хону, неча султонлар, неча деу неча малаклар сарсон бўлган. Нечовлари отангнинг қўлида қурбон бўлган, ўттиз йилдирки, Чамбилга келган, шундан бери ҳам неча жойдан неча девлар Юнус пари деб оху фиғон чекиб келган. Эшитдингми, энамни девларнинг султони Аҳмон дев деган дев шаҳри Тилсимдан келиб, сенинг, менинг, отамнинг йўқлигини билиб, бургут бўлиб олиб қочиб бораётир. Энанг зўрнинг қўлига тушиб, армон билан доду фарёд қилиб бораётир. Отамнинг олдига борайлик, отамга айтиш қийин. Бир баҳона излаб, Чамбилга қайтайлик. Нима бўлса ҳам Чамбил эли билгани яхши.

Тўртови ҳулкардай бўлиб, тутган оху билан олқорини олиб, Гўрўгли султон олдига борди. Авазхон Гўрўгли султонга қараб, бир сўз деб турган жойи эди:

Қиблагоҳим, қулоқ солинг нидога,
Юраверсак, ов бир қизиқ, садага,
Қирқ йигитга рухсат этинг, бузруквор,
Яхши бўлар қайтиб борсак ўрдага.
Биз бу ерда, сиз у ерда, отажон,
Неча навкар йўлингизда саргардон,
Овимизга хайр тилаб худодан,
Бориб хабар олсак, дейман ўрдадан.
Татил қилиб чиқсак бундан наҳорда,
Эртага етармиз бориб сахарда.
Юрт эгаси, қулоқ солинг, қиблагоҳ,
На сиру савдолар бўлган шаҳарда.
Бир ҳафта кам уч ой бўлди муҳлатинг,
Бошингдан тоймасин тожи давлатинг,
Насиб этган овни олдинг, отажон,
Бахтимизга омон бўлсин элатинг.
Така-Ёвмит туркман сенинг элингдир,
Чамбил фуқароси сенинг гулингдир,
Ота, қирқ йигитинг жону дилингдир,
Бу сўзларни айтган Аваз улингдир.
Бориб обод қилгин Чамбил элини,
Бугун сахар олсак Чамбил йўлини,
Ҳар ким бориб кўрсин қизу улини,
Бориб сўргин фуқаронинг ҳолини.
Қирқ йигитинг, қилич келса, қайтмайди,
Яна олтой юрсанг, бундан кетмайди,
Ов деганинг қизиқ ишдир, отажон,
Мени десанг кетганга ҳеч етмайди.
Кўзимга кўринар Чамбил минораси,

Йигитни ингратар найза яраси,
Чўлларда чопилсин отлар сараси,
Элга омон борсин элнинг тўраси.
Қизларга ярашар қошнинг қораси,
Пойга қўйсанг, олар бедов сараси.
Сўзим олсанг, ота, бундан жўнайик,
Эрта саҳар бориб Чамбил қўнайик.

Бу сўзни эшитиб, Гўрўғли султон оқсоқол, акобир, қирқ йигит, минг навқарини чақириб, энди Чамбилбелга қайтсак яхши бўлур, — деб бир сўз айтиб турган жойи:

Йигитларим, қулоқ солинг сўзимга,
Ҳар вақт кўндинглар кўпи-озима,
Чидадинглар доим қиши-ёзима,
Энди Чамбилбелга қайтмоқ лозимдир.
Бўлинг соғ-саломат, Чамбил жўнайик,
Насиб этса, бориб Чамбил қўнайик,
Бизга насиб этган овни овладик,
Тақдир қилганига, дўстлар, қўнайик.
Эшитинглар мендай султон сўзини,
Бориб енглар Чамбил ошу тузини,
Ҳар ким бориб кўрсин ўғил-қизини,
Йигиштиринг чодир-чаман созини.
Ҳар бирингиз мининг отни ўйнатиб,
Бедовларга сувлигини чайнатиб,
Душман бўлса зардасини қайнатиб,
Чамбилга кириглар тўплар бўшатиб.
Заргарлар билади зарнинг қадрини,
Март йигитлар билар элнинг қадрини.
Қирқ йигитлар, бўлинг энди, жўнайик,
Ҳар ким обод қилсин кирдикорини.
Қилич бойлаб, қирқ йигитлар, белингга,
Ўғил-қизинг ўйнаб чиқсин, йўлингга,
Эл қадрини билган, зап эр йигитлар,
То ўлгунча яхшилик қил элингга!

Гўрўғли султондан бу сўзни эшитиб, қирқ йигит, минг навқар апил-тапил от-анжомини жамлаб, ёв-яроғини ғамлаб, ҳар ким ўз аслаҳасини олиб, ўз ишини билиб, жўнашга ҳозирлик кўрди. Шу куни бош-адоғи йигилиб, Чамбилга йўл олди. Эртасига чошқа-чошқа деганда Чамбилнинг қорасини олди. Добилбоз добилини қоқди, товуши Чамбилга етди. Чамбилдаги ёшу қари, элнинг бари Гўрўғли султон келаётир, деб йўлга чиқиб, Гўрўғли султон ва қирқ йигитни кутиб турибди. Гўрўғли султон қирқ йигит, минг навқари, беклик

салтанати, аркон давлати, қушбеги, овчиси билан, қирагай мергани, қанча полвон билан Чамбилнинг кўрғони — ўз давлатхонасига келиб жой олди. Юнус бирла Мисқол парини ҳузурига чақиртирди. Мисқол келди. Юнус йўқ. Мисқол паридан Юнус парини сўради. Мисқол парининг аъзойи бадани титраб, пима айтариини билмай, тили калимага келмай, нафаси ичига тушиб, бир оғиз: — Йўқотдик, — деб жавоб берди. Бу сўзни Гўрўғли султон эшитиб, ақли-хуши паришон бўлиб, хушидан кетиб йиқилди. Мисқол пари Гўрўғлининг бошини тиззасига олиб Авазхонга хабар берди. Авазхон келиб, отасининг бошини тиззасига олиб турди. Гўрўғли султон ўзига келиб, хушини йиғиб, Аваз билан Мисқолга қараб, бир сўз деб турган эди.

Мен найлайин, хонумоним куйибди,
Чамбилга душманам қадам қўйибди,
Менинг кўрар кўзим бирин ўйибди,
Девми-пари мени ҳаром сўйибди.
Ёлгончида юргилигим қолмади,
Бундан кўра менга ажал келмади,
Нега бу балони менга солмади,
Нега олдин менинг жоним олмади,
Фалак менинг баҳоримни қиш этди,
Не сабабдан бу балога хуш этди.
Сўзлагин, Мисқолжон, Юнус на бўлди?
Омадим-тақдирим қайлардан тортди?
Ажал етиб ога Юнус ўлдими?
Сўзлагин, ё бир касофат бўлдими,
Дев, пари ё жинлар зиён қилдими,
Душман келиб Чамбил талов бўлдими?!
Юнус эди менинг кўзим қораси,
Ўлимдан бошқанинг бордир чораси,
Сўзлагин, Мисқолжон, қани, не бўлди,
Мендай тўраиғ энди ўлмади йиқилди.
Чамбилнинг чор тарафи регистон
Келган жойинг, болам Аваз, Гуржистон,
Ўғил тугил қиз фарзанд ҳам кўрмадим,
Энанг ога Мисқол билан Юнусдан.
Болам Аваз, сенсан кўзимнинг нури,
Юнус-Мисқол эди дилим бозори,
Юнуссиз бузилар Чамбил шаҳари,
На бўлди, болам, отангнинг дилдори?!
Юнус кетди, дединг, жоним узилди,
Юнуссиз мазгил-маконим бузилди.
Бор ақлимга неча алвон сўз келди,

Сўзлагин, Мисқолжон, қани, на бўлди?
 Юнуссиз танамда тоқат қолмади,
 Нега ундан мени олдин олмади,
 Сўзлагин, Мисқолжон, қани, на бўлди,
 Ёлгончида юргилигим қолмади.
 Севганга ярашар ёрнинг сараси,
 Мардларни ингратар найза яраси,
 Юнуссиз қон ютар туркман тўраси,
 Сўйла, Мисқол, султоннинг ҳамхонаси!
 Юнус учун сотай номус-оримни,
 Юнус учун берай ҳар на боримни,
 Қани айтгин жасадингдан, Мисқолжон,
 Душман элга кўрсатайин зўримни.
 Зўрлигимни билмаганга билдирай,
 Душманим йиглатиб, дўстни кулдирай,
 Ер юзида бўлса айтгин, Мисқолжон,
 Душманнинг додини бериб келтирай!
 Баланд тоғда оқарганлар қормикан,
 Ҳали зўрлигим билмаган бормикап,
 Чамбилбелдан чиқсам ёрни ахтариб,
 Комил пирим, қирқ чилтанлар ёрмикан.
 Авазжонга Чамбилбелни топшириб,
 Душман бўлса қувсам тоғдан ошириб,
 Юнусдай ёримни излаб кетарман,
 Комил пирим, қирқ чилтанга бош уриб.

Бу сўзни эшитиб, Авазжон отасига қараб, бир сўз деб турган эди:

Асли онам Кўҳи Қофдан келгандир,
 Ишқида неча дев сарсон бўлгандир,
 Шуларнинг бириси бунда келгандир,
 Энамнинг жонига чангал солгандир.
 Ростим айтиб, сизга баён қилайин,
 Энамнинг йўлида қурбон бўлайин,
 Сиз эшитинг пушти паноҳим,
 Энамнинг ҳолидан баён айлайин.
 Тилсим эли асли девлар макони,
 Аҳмон дев сўрайди юрту жаҳонни,
 Девларнинг ичида улдир полвони,
 Жами насли девнинг улдир султони.
 Пари-пайкарлар банддир қўлида,
 Ул сарсон бўлгандир энам йўлида,
 Етти марта бўлгандир энам элида,
 Неча девлар қурбон бўлган йўлида.
 Билмадим тақдири қайлардан торғди,

Энамнинг алами жонимдан ўтди,
Энам банди бўлиб Тилсимга кетди,
Қиблагоҳим, ору номусинг кетди.
Бадбахт девни кўриб онам қочгандир,
Энам кўкда каптар бўлиб учгандир,
Аҳмон дев ҳам ширин жондан кечгандир,
Бургут бўлиб танидан қон сочгандир.
Бундан борган Арпали чўл дашига,
Ўзин урган бориб сиздай кишига,
Оғир савдо тушиб энам бошига,
Тушунмасиз деву пари ишига.
Унда бориб ҳеч бир нажот тополмай,
Тутилгандир бадбахт девнинг қўлига,
Дардин айтди, Аваз, Ҳасан улига,
Кетдим, деди Тилсим деган элига.

— Эй, қиблагоҳ, дев ва парилар тилсимдан яратилган. Фаришта, малойикалар нурдан, сиз билан биз лойдан яратилган. Шу сабабдан девлар билан парилар доим насли одамнинг пайида юради. Агар пайт топса, одамзодга душманлик этади. Авлогини топса, уриб кетади. Ога Юнус, Мисқол пари сизнинг зўрлигингизга қойил бўлиб, насли одамдан сизга ошиқ бўлган, кўрққанларидан сизга банд бўлиб, Чамбилга келган, девлар билан париларни тарк қилган. Шу сабабдан дев билан пари сизга гаш бўлган. Неча девлар пайиңгизга тушиб, неча марта сизга зиён берган, неча-неча парилар сизни алдаб қочиб, ақлингизни олган. Жамъи девларнинг султони Аҳмон дев Чамбилга келиб, энам Юнус парига чангини солиб, Тилсимга олиб кетган. Аҳмон девнинг зўрлигига энам ҳам қойил қолганидан бизларга айтиб, хайрлашиб кетди. Сиз билан бизга бир неча насихат қилди. Қандай бўлса ҳам мени излаб бориб, девларнинг қўлида қолманглар, деб кетди.

Бу сўзни эшитиб, Гўрўгли султон аждарҳодай ҳишиниб, қоплондай қобиниб, йўлбарсдай чобиниб, шердай тебиниб Авазхон, Ҳасанхон ва Мисқол парига қараб, бир сўз деб тургани:

Эшит Аваз, Ҳасан, Мисқол сўзимни,
Кучи етса девлар есин ўзимни.
Миниб олай чилтан берган бўзимни,
Фалак қиш этибди, баҳор-ёзимни.
Номус-орим дев қўлида кетибди,
Хазинамдан менинг зарим кетибди.
Девлар мени оёқ-ости этибди,
Девларнинг қилгани менга ботибди.

Мен сизлардан энди рухсат тилайман,
То ўлгунча ҳақ йўлига жилайман,
Еру осмон, таг заминда бўлса ҳам,
Севар ёрим — Юнусимни излайман.
Юнус кетса юргилигим қолурми,
Ҳақдан ажал етмай, киши ўлурми,
Киши ўлмай ўз ёрини берурми,
Бормасам, Авазжон, болам бўлурми?!
Қиличимдан қирмиз қонлар қотарман,
Юнус учун танда жоним сотарман,
Ер юзида бўлса излаб топарман,
Аҳмон дев бошини тандан чопарман.
Мен бормасам Юнус қонлар ютади,
Юнуссиз тонгларим қандай отади,
Девлар қилган иши мени ўртади,
Дучор бўлган девнинг боши кетади.
Менинг учун Кўҳи Қофдан келгандир,
Унинг ишқин худо менга солгандир,
Бадбахт дев Чамбилга қандай келгандир,
Бадбахтнинг ажали ёки тўлгандир.
Шул сабабдан ажал ҳайдаб келгандир,
Аввалдан зўрлигим бадбахт билгандир,
Мендан печа мартаба рад бўлгандир,
Балки ўлишини бадбахт билгандир.
Аваз болам, айтган сўзим шул бўлар,
Фақир одам доим ҳолини билар,
Борсам неча девлар қўлимда ўлар,
Муҳлат олти ойдир, энанг кеп қолар.
Болам, бузилмасин ҳеч кимнинг хоҳаси,
Юнус-Мисқол сендай болам энаси,
Бормасам кўп бўлар энанг гинаси,
Девлар қўлида қолмасин танаси.
Насиб қилса, бермасман дев қўлига,
Қиргин соларман-ку девлар элига,
Қулоқ солгин, болам, отанг тилига,
Отанг тушсин эртан Тилсим йўлига.
Қўлга олсам пўлат асбоб, созимни,
Миниб олиб чилтан берган бўзимни,
Девларга бориб кўрсатай ўзимни,
Омон олиб қайтай сарвинозимни.
Мен бораини Ғиркўкимни ўйнатиб,
Жамъи девга қиргин солай йиғлатиб,
Олиб қайтай неда бўлса ёримни,
Бадбахт девлар ўлигини сулатиб.
Бадбахт девлар билмаганин билдирай,

Зўрларини тирик дорга илдирай,
Насли одам зўрлигини билдирай,
Қирқ минг дев қўлини боғлаб келтирай.
Одамдан улуғ зот дунёда йўқдир,
Дунёда бор девлар, иблис, бадбахтдир,
Девларнинг мазгили жуда узоқдир,
Энанг ҳурмати боришим керакдир.
Сут бермади, илик берди қўлингга,
Қулоқ солгин, жоним болам, тилимга,
Эга қилиб кетай сени элимга,
Ўлмай эга қилай Чамбилбелимга,
Энди мен кетарман болам бош олиб,
Энанг хуморида кўзга ёш олиб,
Мен кетарман, болам, сен бунда қолиб,
Чамбилбелни обод қил, қўлга олиб.
Жавоб бергин, болам, эрта кетайин,
Юнуснинг йўлида қонлар ютайин,
Энангни кўрмасам, йиғлаб ўтайин,
Азалда бул иш бор экан, қайтайин.

Бу сўзни эшитиб Авазхон отасига қараб: — Эй, қиблагоҳ,
пушти паноҳ, тирикман, сизга хизмат чикора, — деб бир сўз
дегани:

Беш ёшимда келдим Чамбил элингга,
Олти ёшда кирдим ислом динингга,
Етти ёшда калом олиб қўлимга,
Саккизимда миндим Ғиркўк молингга.
Тўққиз ёшда оралаб душман элингга,
Ўн ёшимда ўт бир пари келтирдим,
Чамбилбелда сендай султон қўлига,
Қулоқ солгин мендай боланг тилига.
Сарсон чўлнинг тевараги жанади,
Берсанг, боланг Ғиркўкингни минади,
Сен омин, деб дуо берсанг, қиблагоҳ,
Эрта боланг Тилсим элга жўнайди.
Остимда ўйнаса Ғиркўкдай молинг,
Сўрар бўлсанг қўлда Чамбилдай элинг,
Бу сўзларни айтар Аваздай улинг,
Менга дуо беринг, отажон, келинг.
Агар танда менинг жоним бор бўлса,
Сенинг пиринг қирқ чилтанлар ёр бўлса,
Насиб этса, ёринг олиб қайтарман,
Осмон ости, ер юзида бор бўлса.
То ўлгушча, ота, қилай хизматинг,

Қилган хизматларим сенинг иззатинг,
 Бошингдан тоймасин тожу давлатинг,
 Қайтиб келар қўлдан кетган паризотинг.
 Дуо бергин, Гиркўкингни минайин,
 Насиб этса, эрта сахар жўнайин,
 Бундан бориб девлар додин берайин,
 Ўлмайин, дунёда даврон сурайин.
 Ўлгушча энам ҳурматин қилайин,
 Энам излаб Тилсим элга борайин,
 Қирқ минг бўлса девга қилич солайин,
 Зўрлик билан энам олиб келайин.
 Энамнинг ҳурмати эллар кезайин,
 Бориб девларнинг мазгилин бузайин,
 Қирқ минг девнинг тандан бошин узайин,
 Бадбахт девлар тазирини берайин.
 Энам излаб печа тоғдан ошайин,
 Рухсат этсанг, эрта йўлга тушайин,
 Ўлмаган дунёда минг йил яшайди,
 Олиб келиб севган ёринг қўшайин.
 Муллалар ўқийди зеру забарни,
 Усталар ишлатар теша-табарни.
 Рухсат бергин пушти паноҳ, қиблагоҳ,
 Сенга олиб келай яхши хабарни.
 Отни мишиб мен олисий кўзлайин,
 Бундан бориб девлар бағрин тузлайин,
 Дуо беринг, отам, давлат паноҳим,
 Танимда жоним бор, энам излайин.

Бу сўзни эшитиб, Гўрўгли султон: — Авазжон, девлар-
 нинг оти қурсин. Дев деганинг бир бало бўлади, тандан
 бошин олсанг, жони чиқмайди. Жони чиқса ҳам танаси
 ётмайди. Ҳали, болам сен девлар билан тутишиб кўрганинг
 йўқ, девларнинг жангига бордош беролмайсан, бу ишни ҳали
 удда қилолмайсан, — деб бир сўз деб тургани:

Болам Аваз, сени кўзим қиймайди,
 Бу хонага мен бормасам бўлмайди,
 Кўнгилингга оғир олма, Авазжон,
 Сенинг қўлингдан, болам, бу иш келмайди.
 Сен гулгушча, болам, бевақт сўлмагин,
 Қариганда менга савдо солмагин,
 Кам баҳо қилди деб хафа бўлмагин,
 Сен, болам, девларга баҳс қилмагин.
 Девларнинг мазгил-макони йироқдир,
 Девларга ўзим бормогим керакдир.
 Олгин насихатим, болам, Авазжон,

Аниқ, борсанг болам, бўларсан сарсон.
 Мен борайин, болам Аваз, элда қол,
 Бу бошимга савдо тушди бемаҳал,
 Элга хизмат қилиб, болам, дуо ол.
 Мен келгунча элни сўрагин безавол.
 Манов ётган Ёвмит юртим катта эл,
 Элга одил бўлиб халқнинг қадрин бил,
 Сенга айтар сўзим, болам, бўлди шул,
 Мен келгунча элу юртим обод қил!
 Сув ўрнига бериб боқдим, болам, бол,
 Отаи айтган насиҳатга қулоқ сол.
 Ўлар бўлсам элу юртим эгаси,
 Мен кетарман энанг излаб, яхши қол.

Бу сўзни Авазхон отасидан эшитиб: — Эй, ота, қиблагоҳ,
 падари бузруквор, сўздан қайтиш номарднинг иши. Мен бора-
 ман дедимми, бораман. Қайда бўлсам азалдагин кўраман.
 Лекин қирқ минг бўлса ҳам, девларнинг додини бераман,
 мен ҳам бедовнинг боласи тулпор бўламан. Девлар бургут
 бўлса, мен ҳам шунқор бўламан, дуо қилинг, пуштипано-
 хим, Фирқўкни берсангиз бас, насиб этса олти ойда энамни
 олиб келаман, керак бўлса девларни Чамбилбелга ҳайдаб
 келаман, — деб Гўрўгли султонга қараб, бир сўз деб турган
 жойи:

От чопса, гумбирлар тоғлар дараси,
 От минса, ярашар йигит сараси.
 Мени йўлдан қолдирмагин, отажон,
 Дуо беринг, қиблагоҳ, Чамбил тўраси.
 Қахрлансам тоғдан тошлар отарман,
 Ору номус учун жоним сотарман,
 Чин кўнгилдан дуо беринг, отажон,
 Бунда қолсам, ота, қонлар ютаман.
 Отим Аваз, Рустамча бор гайратим,
 Остимда ўйнаса сенинг Фиротинг,
 Бир ўзи минг девни ҳайдаб келади,
 Танда жони бўлса ота фарзанди.
 Фарзандлик қарзини адо этайин,
 Рухсаф, бергин, ота, эрта кетайин,
 Олти ойлик, ота, Тилсим ораси,
 Тилсимнинг қўргонин ҳавор этайин.
 Қахрлансам, қаҳрим тошни кесади,
 Девлар иши кўкайимни эзади,
 Берсанг Фирқўк, учар қушдан ўзади,
 Бориб девлар қўргонини бузади.

Мармар билан маржон Чамбилнинг тоши,
 Бамисоли сари ёй қизларнинг қоши,
 Оқ йўл тилаб жавоб бергин, отажон,
 Душман додин берсин боланг саваши.
 Энамнинг ҳурмати, излаб борайин,
 Қирқ минг бўлса, девнинг додин берайин,
 Дуо беринг, ота, Тилсим борайин,
 Қирқ минг келса, ўзим ёлғиз қирайин.
 Энди боланг қайтмас, ота, бу йўлдан,
 Баҳорнинг доласи очилган гулдан,
 Неча сўзлар айтилди бу ширин тилдан,
 Пушти паноҳ, қолдирманг мени йўлдан.
 Бадбахт дев келганда, аттанг, бўлмадим,
 Танидан бошини жудо қилмадим,
 Бадбахт девнинг келарини билмадим,
 Тутиб олиб дарвозангга илмадим.
 Сонсиз девнинг билмаганин билдирай,
 Насли дев бирини қўймай ўлдирай,
 Элу юртга зўрлигимни билдирай,
 Онаизоримни Чамбил келтирай.
 Сенинг оринг учун, ота, кетарман,
 Ору номус учун жоним сотарман,
 Қиличимга қирмизи қон қотарман,
 Таътилга девларни тутиб ютарман.

Гўрўгли султон: «Менинг ёшим ўтиб, кучим кетиб бораётир. Авазжонга кундан-кун куч-қувват ато этаётир. Ҳар нарса десам ҳам менинг аввалги вақтим ўтаётир, энди нима бўлса куч-қувватни Авазжонга берсин. Жўнатсам жўнатайин», — деб ўйлаб, Авазжонга қараб, бир сўз деб турган жойи:

Сенинг учун неча ерга бош урдим,
 Сирим айтмай душманимдан яширдим,
 Соғ бориб саломат келгин Авазжон,
 Боргин, болам, сеи ҳаққа топширдим.
 Душман бўлса неча тоғдан оширдим,
 Бу мушкулни элга айтмай яширдим,
 Жигарбандим, кўрар кўзим, Авазжон,
 Соғ-саломат келгин, ҳаққа топширдим.
 Силовсиндан пўстинимнинг ёқаси,
 Зумраддан Добилимнинг чегаси,
 Улар бўлсам тобутимнинг эгаси,
 Оқ йўл тилаб, сени ҳаққа топширдим.
 Азиз авлиёлар сенга ёр бўлсин,
 Қайда борсанг, айтган сўзинг дур бўлсин,

Туттишсанг, душмандан кўлинг зўр бўлсин,
 Болам сени бир худога топширдим.
 Элу халқни айтганимга кўндирдим,
 Чулон бериб элу юртим тўйдирдим,
 Чилтан берган Гиркўкимга миндирдим,
 Боргин, болам, сени ҳаққа топширдим.
 Бу дунёда кимнинг ками бўлмаган,
 Бу фалак кимларга савдо солмаган,
 Ўгил бўлмас, ота ории олмаган,
 Боргин, болам, сени ҳаққа топширдим.
 Сенга насихатим шулдир, қулоқ сол,
 Асло ҳеч ким ўлмас, болам, беажал,
 Бермасин ёшларга бемаҳал ўлим,
 Ҳар ким салом берса, алиқ ол.
 Ҳаргиз ёмон билан бўлмагин йўлдош,
 Йўлда сиринг айтиб бўлмагин сирдош,
 Ёмон кунда чидаб турмас эмчақдош,
 Қайда ғариб кўрсанг сен бўлгин қўлдош.
 Душманинг ялинса, сен унга кулма,
 Душманни кам билиб армонда қолма;
 Эски пахта эшган билан ип бўлмас,
 Асли душман кулган билан дўст бўлмас.
 Одамийнинг иши элга хизматдир,
 Ёмонларнинг қилган иши миннатдир,
 Остингдаги чилтан берган Гиротдир,
 Қахрланиб, болам, ургувчи бўлма!
 Фақирларнинг юрар ери панада,
 Фақирларни кўрсанг урма янада,
 Душманга сир бериб бўлма шарманда,
 Душманни камситиб қолма армонда.
 Бундан сен борасан девлар элига,
 Қулоқ солгин, болам, отанг тилига,
 Зинҳор, болам, тушма девнинг қўлига,
 Асло болам юрма душман йўлига.
 Печа мастон чиқар, болам, йўлингга,
 Печа пари сувлар қуяр қўлингга,
 Печа қизлар кирар сенинг дилингга,
 Ҳар жойда хушёр бўлгин ҳолингга.
 Бу сўзларни Гўрўгли султон айтади,
 Минг машойих сўзи бекор кетмади,
 Хотамтойча дунёдан мард ўтмади,
 Унинг йиққан моли қолиб кетмади.
 Хўжайи Хизир бўлсин сенинг йўлдошинг,
 Азиз-авлиёлар бўлсин сирдошинг,
 Бир лак душман бўлса, бўлсин бардошинг

Омин, оллоху акбар, ҳаққа топширдим.
 Энанг хумор кўзи йўлга тикилди,
 Алипдай гавдаси ломдай букилди,
 Кеча-кундуз сени, мени ёд қилди,
 Боргин, болам, сени ҳаққа топширдим.
 Болам, дедим сени, Ғирга миндирдим,
 Доим қилган ишинг барин тиндирдинг,
 Шосапидни уриб болии синдирдинг,
 Ўн ёшингда ўн бир пари келтирдинг.
 Миндинг, болам, Ғиркўк сенга муносиб,
 Неча ёвлар келди Чамбилга босиб,
 Печа зўрни қўйдинг дорларга осиб,
 Элу юртим қилди сенга таассуф.
 Қодир олло очсин сенинг йўлингни,
 Қайда бўлсанг, устун қилсин қўлингни,
 Келиб обод қилгин Чамбил элингни,
 Ой бориб омон келгин, ҳаққа топширдим.

Авазхон отасидан дуо олиб, чақмоғига қув олиб, метарага сув солиб, қора ерни ларзага солиб, совутини кийиб, қалқонини эйнига чолиб, ўн олти газ исфиҳони олмосини белига осиб, кўрган душман кўкайин кесиб, дўсти кўрса кўнгли ўсиб, Ғиркўк отига муносиб бўлиб, йўлга равона бўлди. Гўрўғли султон Авазхон Чамбилбелдан чиқиб кетгунича, от дубири ўчганича орқасидан қараб қолди. Гўрўғлининг Авазхонга меҳри тушган эди. Бир нарсдан айрилгандай, қаноти қайрилгандан бўлиб, ўз тахтига қайтди.

Авазхон саҳар вақти Чамбилдан чиқиб, шаҳри Тилсим қайдасан, деб бораётган эди, Нодир элбегининг ўғли Олимжон бир қораёл тулпор сифат отни миниб, Чамбил тарафга келаётиб эди. Авазхон олдидан чиқиб қолди. Авазхонга қараб, Олимжон бир сўз деб турибди:

Келган асли сенинг жойинг Гуржистон,
 Чамбил келиб бўлдинг сен нисби султон,
 Ўсган элингнинг кайини тортдими,
 Чамбилда бировнинг сўзи ўтдими?
 Сен бўласан Чамбилбелнинг тўраси,
 Сен бўлмасанг, битмас Чамбил яраси,
 Чамбилда бировнинг сўзи ўтдими,
 Ов қилсанг мазгилинг Ховдак ёқаси.
 Сириг айтгин, мен ҳам ҳамдам бўлайин,
 Сафар қилсанг, мен ҳам ҳамроҳ бўлайин,
 Саваш қилсанг, сендан улги олайин,
 Қайда борсанг, мен ҳам бориб келайин.

Бедов миниб белга олмос боглабсан,
 Ўзингни хатарли овга чоглабсан,
 Дилингда борини баён айлагин,
 Йўл бўлсин, Авазхон, ростин сўйлагин.
 Қайда борсанг, мен ҳам бирга борарман,
 Не чоғласанг, хизматингда турарман,
 Улмасам, дунёда даврон сурарман,
 Ростин сўйла, Аваз ога, йўл бўлсин?
 Минган бедовингга пардоз берибсан,
 Қўлингда дубилга, совут илибсан,
 Тарзингга қарайман, ёвга голибсан,
 Насиб этса, қайда борсанг, голибсан.
 Жонивор Фирқўкинг майдон излайди,
 Қирқ минг душман бўлса, багрин тузлайди,
 Бу сўзларни Олим оғанг сўзлайди,
 Сўзлагин, Авазхон, сенга йўл бўлсин?
 Хайр дегин мен ҳам бирга борайин.
 Майдон бўлса, бир томондан кирайин,
 Душман бўлса, мен ҳам додин берайин.
 Қайда борсанг, бирга-бирга юрайин.
 Остимда ўйнайди кўк дўнан отим,
 Рустами Достонча бордир ғайратим,
 Мен келгунча омон бўлсин элатим,
 Энди сендан қолмайман, Аваз мартим.

Авазхон Олимбекка қараб, менинг бораётган жойим,
 қиладиган овим хатарли. Сен сарсон бўлма, кўнглингни
 бузма. Чамбилбелга борсанг, қирқ йигит, беш юз навқар
 овга чиқмоқчи, шулар билан сен ҳам овга бориб, сайр
 қилиб келасан, деб бир сўз деб турган жойи:

Ога, менинг минган отим бедовдир,
 Ога, менинг юрар йўлим, қатовдир,
 Мени йўлдан қолдирмагин, қистовдир,
 Менинг борар жойим кўп қаттиқ ёвдир.
 Менинг борар жойим сенга бўлмайди,
 Мен борган жойдан кўп одам келмайди,
 Сенга ҳали, ога, кўнглим тўлмайди,
 Ҳали ёв ўстида юрсанг бўлмайди.
 Менинг борар жойим жуда узоқдир,
 Насли одам боласига дўзахдир,
 Ов ичида қушнинг ови қизиқдир,
 Ов милтиғинг Ҳовдак кўлга тузукдир.

Бу сўзни эшитиб, Олимбекнинг баҳодирлик томирлари

уйғониб, аждарҳодай тўлғониб, Авазхонга қараб, бир сўз деб турган экан:

Аваз оға, эшит менинг сўзимни,
Саргайтирма қизил гулдай юзимни,
Кўп лоф айтиб хафа қилма ўзимни,
Сенинг билан елай аспи тозимни.
Сен борган жойдан мен асло қолмайман,
Борган жойда сендан кам иш қилмайман,
Бошқа сўзни менга айтма, Авазхон,
Бошқа сўзларингга қулоқ солмайман.
Остимда ўйнайди аргумоқ отим,
Рустами Достонча бордир ғайратим.
Аниқ билдим, сен ёв элга борурсан,
Борганингда менинг кучим кўрурсан.
Аваз оға, менинг сўзим аниқ бил,
Қайда борсанг, Аваз оға, ҳамроҳ қил.
Сенинг зўрлигингни мен ҳам билайин,
Сен дар қолсанг, мен ҳам хизмат қилайин,
Сенинг бир савашларингни кўрайин,
Зўр бўлсанг мен зўрлигингни билайин,
Ажал етса мен ҳам бориб ўлайин,
Сўзим олгин, оғам, мен ҳам бораёйин.

Авазхон ундай қилди, бундай қилди, нима қиларини билмай, бир неча бор панд-насихат қилди. Лекин Олимбек ўз сўзидан қайтмади. Охири олиб боришга рози бўлди. Алҳисса, Авазбек билан Олимбек бирга йўлга равона бўлди. Йўл юрди, йўл юрса ҳам мўл юрди. Неча чўл ва неча эл қолиб кетди. Икки ой, бир ҳафта йўл юриб бир ўрмонга бориб қолди. Бу ўрмоннинг бир томони гаров, бир томони зов, бир томони чўл бўлиб, ўрмондаги гаров билан қамишлар, жангаллар осмон билан ўпишган, ичида минг хил ҳайвонлар юришган, ҳар айиқ ва йўлбарсларнинг бўкирганига, аждарҳоларнинг чинқирганига одам чидаб тура олмайди, ўзида умиди йўқ одам бир қадам юра олмайди. Буларни кўриб Олимбекнинг хаёли паришон бўлиб бораётир. Авазхон бир неча сафар қилган, бундай хавф-хатарларни кўп кўрган, неча аждарҳо, неча ҳайвонларни ов қилиб, бошини олиб келган эмасми, булардан бепарво ўтиб, уч кеча-ю кундуз йўл юриб, бир мазгилга бориб қолди. Бу мазгил сирли тилсим мазгил эканини Авазхон сезиб, эҳтиёткорлик билан ўнгу сўлига қараб бора берди. Лекин Олимхон ҳали парвойи фалак, бундай сирли ҳодисани кўрмаган, шунинг учун бепарво бўлиб бораётир. Энди гапни бу мазгилдан сўранг.

Бу мазгилгоҳда бир туп дарахт бор. Бу дарахт ниҳоят катта, дарахтнинг шохи бир таноб ерни олиб ётибди. Бир томони катта гор. Учи-туби йўқ. Горнинг тушиб борадиган йўли бор. Авазхон бу горда бир сир бўлса керак деб отининг бошини шу горга қаратиб ҳайдади. Жонивор Гиркўк ҳам бу ерда бир сир борлигидан огоҳ бўлиб, қулогини қамиш қилиб бора берди. Олимхон бу ажойиб жойларни кўриб ҳайрон бўлиб борди. Горнинг ўрта белига бориб етса, баланд-баланд дарахтлар осмон билан сўйлашган. Катта-катта сарчашма ҳовузлар, ҳовузларнинг атрофи бамисоли ҳозир меҳмон жўнаб кетгандай саришта экан. Бу ҳовуздан нарироқда бир томонда шишадан ясалган кўргон. Бу кўргоннинг қирқта дарвозаси бор. Шу дарвозанинг биридан бир мастон кампир бир қулогини ёпиниб, бир қулогини кийиб, сочларини ёйиб, ҳовуздан сув ичкали чиқиб, ҳовузга ўзини ташлаб, сувга тўйиб олди. Ҳовузда икки отли, йўлбарсдай ҳайбатли одамзоднинг аксини кўриб, тушимми, ўнгимми деб бир аксуриб, у ёқ-бу ёққа назар солиб қараса, ҳовузнинг бўйида иккита девсифатли, аждар ҳайбатли одам от миниб, шайланиб турибди. Буларга қараб мастоннинг бир сўз деб турган жойи:

Инсмисан, жинсмисан, одам боласи,
 Нечов келган бўлса, кетган калласи,
 Билганга йўқ, бу дунёнинг чаласи,
 Сўйлагин, одамзод, қайдан бўласан?
 Инс эмассан, жинс эмассан, одамсан,
 Қаерлардан ажал ҳайдаб келасан,
 Ажал ҳайдаб келган сен бир боласан,
 Сўйлагин, одамзод, қайдан бўласан?
 Асли одам гўшти менинг наҳорим,
 Сени кўриб келдим менинг қаҳарим.
 Сабаб билан ажал ҳайдаб келасан,
 Ажал тўлганлар, қайдан бўласан?
 Ажал ҳайдаб бунда нечов келгандир,
 Нечовлари менга наҳор бўлгандир.
 Сизларни ҳам ажал ҳайдаб юргандир,
 Купи битган одам, қайдан бўласан?
 Бу ерларни билсанг девлар макони,
 Девлар сўрайди-ку юрти жаҳонни,
 Тўлиб келган бунда ажал паймони,
 Сўйла, одам насли, қайдан келасан?
 Отим Ўлмас, дев зотидан бўламан,
 Қаҳрлансам тоғни талқон қиламан,
 Мени билсанг одамга ёв бўламан,

Сўйла, икки подон, қайдан бўласан?
Бу ерларга келган кетмайди омон,
Бошингга соларман охират замон,
Нега ўз элингга сурмадинг даврон,
Сўйлагин, лодонлар, қайдан бўласан?

Бу сўзни Авазхон эшитиб, ўйлаб, гапни танига жойлаб:
«Бу беимон ўлгурга нима деб жавоб берсам экан. Бу ўрмон-
ларда ов қилиб юрган овчиман ёки сайр этиб юрган сайёх-
ман десаммикан; ёки тўғридан келсаммикан. Кел, отамнинг
овозаси оламини тутган, неча девларни зор йиғлатган, неча
девларни дорга тортган, отамнинг номини тутсам, ажаб эмас,
бу дамидан тушса», — деб Авазхон момосига қараб, бир сўз
деб турган жойи:

Момо, эшит менинг айтган сўзимни,
Сенга айтиб танитайин ўзимни.
Дев гўштига хумор бўлар одамзод,
Дев гўштига хумор элдан бўламан,
Асли одам насли девдан улугдир,
Дев ажали одамзодга боғлиқдир.
Девларнинг ажали бунда келама.
Наслим одам, асли йўлбарс бўламан.
Одам насли билсанг девлар ажали,
Шаънимга бунча гап отдинг бемаъни,
Аввал бошлаб таътил қиламан сени,
Мени билсанг, сенга ажал бўламан.
Момо, сенинг бугун кунинг битибди,
Энди момо, сенинг вақтинг кетибди,
Лодон дединг, сўзинг менга ботибди,
Шундай лодон неча девни ютибди.
Ўсган эдим Чамбил, Така-Евмитдан,
Сени излаб келдим Чамбилдай юртдан,
Ёмон сўз эшитдим сендай наймитдан,
Сенинг кунинг битди мендайин марддан.
Остимда ўйнайди Фирқўкдай отим,
Шулдир сенга айтадиган бул шартим,
Дев гўштига тўйсам, ҳосил муродим,
Дев гўштига хумор элдан келама.
Отим Авазхондир, одамзод султони,
Мени кўрса, чиқар девларнинг жоғи,
Сен шаънимга сўзлар айтдинг бемаъни,
Қўлимда тўкилган кўп девнинг қони.
Сендай неча мастонлар ўлган қўлимда,
Бевақт дучор бўлдинг аҳмоқ йўлимда,
Илонтилли пўлат бордир белимда,

Неча сўзлар айтилгандир тилимда.
Эшитгансан, отамнинг оти Гўрўгли,
Неча деvu пари қўлида боғли,
Неча минг девларнинг сийнаси доғли,
Мен бўларман шундай аждарнинг ўгли.
Неча марта аждар билан олишган,
Девлар билан неча марта солишган,
Девларнинг элига хундор бўлишган,
Мени билсанг, шундай зўрнинг ўғлиман.

Бу сўзини эшитиб, Мاستон кампир ўзидан кетиб, эсини ютиб, шамдай қотиб қолди. Аваз Гўрўгли деб овозаси кетган, Гўрўглининг зарбидан қанча-қанча девлар қон ютган. Қанча девлар Гўрўгли султон қўлида ўлиб кетган. Гўрўглининг девларга қиргин солганини Ўлмас, мастон ҳам ўз кўзи билан кўрган, Гўрўглининг зўрлигига қойил қолган. Ўлмас мастон Аҳмон девнинг Юнус парини олиб қочиб кетганини билар эди. Авазман дегандан ранги ўчиб, қони қочиб, жонидан кечиб, Авазхонга қараб, бир сўз деб турган жойи:

Отинг Аваз, зотинг одам, полвоним,
Сени кўрдим, йўқдир менинг армоним,
Чамбилдадир сенинг мазгил маконинг,
Чамбилда омонми тожли султоним?
Бир вақтлар мен ҳам Чамбил борганман,
Қирқ йил аввал Чамбилбелни кўрганман.
Чамбилбелдир асли алилар макони,
Чамбилбелдир ёлғончининг бўстони.
Чамбилбелнинг тевараги регистон,
Турли-турли мато келар олисдан,
Чамбилбелни сўраб ётган зўр султон
Ўғил ёки қиз кўрмади Юнусдан.
Менинг отим асли Ўлмас паридир,
Болам, момонг париларнинг биридир.
Сенинг ўсган элинг тоғдан наридир,
Болам, момонг одамизод зўридир.
Ростин айтгин, болам, нега юрибсан,
Не мақсадинг бордир бунда турибсан?
Остингда ўйнайди Гиркўкдай отинг,
Йўлбарс, шердан қолишмайди жасадинг.
Мен ҳам бу элларга ғариб, Авазжон,
Ғариблиқдан бу жойда тутдим макон,
Мени билсанг жамъи девларга мастон,
Болам, айтгин, хизмат қилай холисдан.
Сенга керак бўлса хизмат қилайин,
Ҳар на десанг, мен йўлингга юрайин,

Олиб кетсанг, мен ҳам Чамбил борайин,
Чамбил бориб мен ҳам даврон сурайин.
Етти иқлим сенинг номиинги тутган,
Отанг бўлса минг шаҳарни забт этган,
Насибанг, болам, сени қайларга тортган,
Қани сўйла, болам, сенга йўл бўлсин?

Бу сўзни Авазхон эшитиб: «Тилсимнинг шундай мастон-лари бор, сенинг ақлингни олади, сеҳрлаб қўяди, деган эди отам. Бу бадбахт айёр мастонга ростидан келсаммикан ё бир фириб қилсаммикан. Кел, эй «чигирткадан қўрққан тариқ экмас», деган мақол бор. Бир мастондан қўрққан одам девларга бардош берарми, нима бўлса бўлсин, мастон кампирга ростини айтайин», — деб бир сўз айтиб турибди:

Момо, энди сенга ростин айтайин,
Бошимга солибди, момо, қайтайин.
Бир мушқул иш бошимга тушибдир,
Бадбахт Аҳмон ул хаддидан ошибдир.
Бадбахтнинг гузари Чамбил тушибдир,
Менинг йўқлигимни бадбахт билибдир.
Бориб Чамбил қўргонидан ошибдир,
Меҳрибон энамни олиб қочибдир.
Аҳмоннинг бу иши мени ўртади,
Билмадим насибам қайдан тортади,
Сенга ростин айтсам энди, моможон,
Аваз энасини излаб кетади.
Тоғлар хароб бўлар қори бўлмаса,
Юклар йўлда қолар нори бўлмаса,
Энам хароб бўлиб ўгли бормаса,
Аваз туролмайди энасин кўрмаса.
Энам учун неча тоғдан ошарман,
Зарбим ўтса неча тошни тешарман,
Девлар маконига ўтлар ёқарман,
Энам олиб Чамбил элга кетарман.
Мен девларнинг билмаганин билдирай,
Битта қолмай жамъи девни ўлдирай,
Ер юзига дев қонини тўлдирай,
Девлар маконини сабил қолдирай.
Аҳмон бадбахт кўп ҳадидан ошгандир,
Чамбилбелга бургут бўлиб тушгандир.
Саваш қилиб зўрлигини билдирмай,
Номардликман энамни олиб қочгандир.
Момо эшит, буидан Тилсим бораман.
Аҳмон дев бошини дорга иламан,

Девларнинг маконин сабил қиламан,
Қирқ минг девга мен ўзим тенг бўламан.
Ер юзида девлар одам душмани,
Оёқ ости бўлар девлар мақони,
Ўзи ғайрат қилди Чамбил султони,
Менга бўлди, момо, ҳақнинг фармони.
Йўқчима, Чамбилдан излаб келганман,
Қасд қилган девларга чанг солганман,
Қирқ минг бўлса, дев бошини олганман,
Отим Аваз, айтганимни қилганман.
Қиличимга қирмизи қон қотарман,
Тилсимнинг шаҳрини излаб кетарман,
Девларнинг мазгили йўқ этарман,
Энамни Чамбилга олиб қайтарман.
Ору номус учун бунда келарман,
Девларнинг бошига қиргин соларман,
Чамбилбелга бориб добил чаларман,
Ўлгунча Чамбилда даврон сурарман.

Бу сўзни эшитиб, Ўлмас мастон Авазхонга қараб, бир сўз деб турган жойи:

Момонг ўлмай кўрган неча балони,
Мен қиларман, болам, кимга нолани,
Балотоғда эди момонг мақони,
Қитмир дев олиб келган бунда мени.
Қитмир девнинг хизматини кўп қилдим,
Тилсимдай юрт калитин кўлга олдим,
Иккам етмиш тилсим сирини билдим,
Қариганда, болам, сенга дуч келдим.
Девларнинг сирини баён айлайин,
Девларнинг тилсими қаттиқ найлайин,
Сенга бир яхшилик қилсам қилайин,
Юнусжон ҳолига раҳм этайин.
Чамбил бормоқ учун Ахмон келгандир,
Икки кун туриб бунда дамин олгандир,
Юнуснинг ишқини унга солгандир,
Юнусни Чамбилдан олиб келгандир.
Аваз болам Юнусойининг ҳурмати,
Юнуснинг кўп эди элга хизмати,
Сенсан Юнусжоннинг ёлғиз фарзанди,
Сеп сўзимни олсанг, Чамбилнинг марди.
Мард йигитлар майдон учун талашар,
Қизларнинг кўксига йигит ярашар,
Момонг сенга бирор кеча қарашар,

Қирқ канизим сенга хизмат қилишар.
 Хай десанг, бир кеча меҳмон қилайин,
 Юрагингдан сенинг черинг олайин,
 Юнус пари номин ҳурмат қилайин,
 Сени эртан, болам, йўлга солайин,
 Сен мард бўлсанг, мардлигингни билдиргин,
 Қирқин қизим кўнглин олиб, қулдиргин,
 Насиб қилиб Юнусжонни келтиргин,
 Зўрлигингни элу юртга билдиргин.
 Болам, сенга айтар сўзим шул бўлар,
 Булбулнинг севгани доим гул бўлар,
 Шу кечага меҳмон бўлсанг, Авазжон,
 Қирқин қизим хизматингда қул бўлар.

Бу сўзни эшитиб, Авазжон ўйлаб, гапни танига жойлаб, ҳар томонга фол тайлаб, момосига меҳмон бўлиш-бўлмасликни кўп ўйлади. Олимхондан ҳам маслаҳат сўраб кўрди. Олимхон меҳмон бўлишга рози бўлди. Авазжон ҳам: «Хай, нима бўлса ҳам олдинги овни кўрайин, момога бир оқшом меҳмон бўлсак, бўлайик, «Ёвнинг ичкарисида бўлсанг, ташқарисига чиқма, ташқарисида бўлсанг, ичкарисига кирма» деган халқимизнинг мақоли бор. Майли энди момонинг мазгилига меҳмон бўлайин»,— деб розилик билдирди.

Ўлмас мастон келиб, Авазжоннинг жиловидан ушлаб, кўрғоннинг ичкарисига тортиб, канизларга бир нарса деб ўз тилларида сўз қотди. Қирққа яқин қорақўз, жоду кўз, қизил юз, ширин сўз сарвиноз қизлар келиб, Авазжоннинг Гиркўкини, Олимхоннинг Қора дўнонини таблага тортди, ўзларини эса, тўртов бир, олтов бир бўлиб қўлтиқларидан ушлаб, кўнгилларини хушлаб, баланд кўшкига бошлаб олиб чиқдилар. Қирқин қизлар қўлларига карнай, сурнай, чилдирма, чанқовузни олиб, ҳар қайсиси бир нарма қилиб, бири бирига шама қилиб, бири ўйнаб, бири кулиб, озми-кўпми май қуйиб, Авазжон ва Олимбекка ҳам озми-кўпми ичириб, димоқларини шакар қилиб, шу кундан бошқа кунни бекор қилиб, суҳбат шунчалик қизиб кетди. Тонгнинг отганини ҳаммаси билмай қолибди. Тонг отиб чошка бўлибди. Чошка бўлганда Авазжон ташқарига чиқса, орадан бир кеча ўтиб кетибди. Сафари жуда чўзилиб бораётганини эсига келиб, момосидан рухсат сўради. Момоси Авазжонга кўп панду насиҳат қилиб, бир аждарҳонинг тишини берди:— Тилсим шаҳрининг тилсими ана шунинг билан очилади. Ана шу тишни олиб бориб кўзингга кўринган шишага тегдирсанг, сенга йўл беради. Орқанг бамисоли шундай шиша бўлиб бора беради. Олдингдан икки дарё чиқади. Бири кун чиқишига оқади, бири кун ботишига қараб оқади. Кун чиқишига

оқадиган дарёдан ўзинг ҳам, отинг ҳам сув ича кўрма, Кун ботишга оқаетган дарё суви шарбатдир. Кун чиқишга оқар дарё суви захардир. Булардан омон-эмон ўтсанг, бир катта гор бор, бу горда минг аждарҳо бор. Шу аждарҳолар навбатма-навбат йўлни пойлаб чиқади. Шу аждарҳога шу тишни кўрсатсанг, жойида қотиб қолади. Ана бу гордан ўтганиндан кейин зулмат туман ичида бир фасл юрганиндан кейин шаҳри Тилсимга етасан. Шаҳри Тилсимнинг қирқ дарвозаси бор. Қирқ ором боғи бор. Ахмон дев билан энанг шу боғларнинг бирида бўлади. Энди уёғини, болам, ўзинг биласан,— деб Авазхонга жавоб беради. Ўлмас мастон қирқин кизига фармон қилди. Ҳаммаси хизматига тайёр бўлди. Табладан икки бедовни олиб келиб, кўндаланг қилди. Икки бедовни миниб, икки йўлбарс шердай бўлиб, йўлга равона бўлиб, ё, раббим, шаҳри Тилсим қайдасан, деб жўнаб кетди.

Авазхон икки кеча-икки кундуз йўл тортиб, пешин-пешин деганда Шишалига етди. Олимбекни Шишалининг сиртида Ғироти билан қолдириб, қиличидан бошқа ёв-яроғи, соғути, қалқонини ташлаб, ёлғиз оёқ йўл билан Шишали тоғнинг бағрига етиб борди. Шишали тоғ бамисоли қирқ қават қатовга ўхшаб ётган бир тилсимдан бино бўлган тоғ эди. Шу тоққа бориб, Авазхон Ўлмас мастон момоси берган ҳалиги аждарҳонинг тишини бир урди. Шишали тоғнинг ҳар қатовидан бир дарвоза очилиб, яна бир кенг жаҳонга оралаб кета берди. Орқаси доимгидай яна шиша билан қопланиб бора берди. Авазхон эрталаб чошқадан пешингача йўл тортди, момоси айтган кунботарга, кун чиқарга оқаетган икки дарёга бориб етди. Буларнинг ҳар иккисидан ҳам сув ичмай ўтиб, бир қизил горга етди. Бу қизил горнинг бошида бир аждарҳо ётибди, Ҳар бир захар тиши бир қулоч, ҳар бир кўзи жом қозондай, бели баҳайбат чинордай, ҳар дам тортганда одамни ямламай ютадигандай кўринди. Буни кўриб Авазхоннинг ҳам баҳодирлик томирлари уйғониб кетди, аждарҳонинг ёнига етди. Авазхонни кўриб, баччагар шундай ўшқириб дамига тортди. Нима дейсиз, Авазхондай аллни бир неча марта мудратди. Авазхон ҳам қўлига ўн олти газ шопни олиб, оёғини ерга тираб, абжирлик билан чап бериб чап томондан қиличини солди. Аждарҳо гаранг бўлиб, йиқилиб қолди, яна бир чап бериб, бир қилич солиб, бошини кесиб олди. Баччагар аждарҳо чинқириб юборди. Аждарҳонинг товушини эшитган иккам қирқ аждарҳо Авазхонга гордан чиқиб ҳужум қилди. Бири ўзини осмонга отса, бири ўзини ерга уради. Бири эса Авазхонга ташланади. Авазхонни жуда шошилтирди. Авазхон ҳам ё Али, деб яшиннинг чақмоғидай чалиб ўта берди, келганини йиқита берди. Ундай қилди, бун-

дай қилди, бир кам қирқ аждархони ҳам йиқитди. Фақат битта аждар қолди. Аждар подшоси ҳам гордин отилиб чиқиб, бир кам қирқ аждархо жасадини кўриб, жони халқумига тикилиб, Авазхоннинг устига ўзини ташлади. Авазбек бир неча марта қилич тортиди, икки-уч марта уриб аждаршони йиқитди, оламини тинчитди. Бу балони даф этиб, шаҳри Тилсим қайдасан деб кета берди. Тилсимнинг бир четига етиб бориб қараса мамлакатнинг деву париси, элнинг бариси бир томонга селдай оқиб бораётир. Авазхон ҳам бир катта анҳор бўйига бориб, йўловчиларга қараб, ўзини панага бериб, ўткинчиларни кўриб тура берди. Бир вақт бир қиз икки челақни кўлига кўтариб, анҳорга сувга келди. Бу қиз дев ёки паризод эмас, одамзод фарзанди эди. Насли одам экани Авазхонга билинди. Шунда Авазхон ҳалиги қизни олдига чақириб, бир сўз деб турган жойи эди:

Тарзингга қарайман гулдай сўлгансан,
Сўнган гулга булбул бўлиб кўнгансан,
Айрилиқ доғида ўтдай ёнгансан,
Ростин сўйла, синглим, қайдан келгансан?
Қизил юзинг хазон бўлиб сўлгандир,
Сендай лодон узоқ элдан келгандир,
Айрилиқ савдосин сенга солгандир,
Сўйлагин, эгачим, қайдан бўларсан?
Не сабабдин келдинг гайри элларга,
Сен хизмат қиласан нечук бекларга,
Ўзинг боғли, сийнанг доғли, муштипар,
Сўйлагин, муштипар, қайдан бўларсан?
Сен не девсан, на парилар фарзанди,
Сўйласанг, кўпдир юрагинг дарди.
Бир айрилиқ савдо тушган бошингга,
Сўйлагин, эгачим, қайдан бўласан?
Дардли қулман, дардим, кимга айтойин,
Мен ҳам банди мусофирман, қайтайин,
Сенинг ҳол-аҳволинг, зотинг билайин,
Сўйлагин, жигарим, қайдан бўларсан?
Айрилиқ савдоси тушди бошингга,
Мусофирсан, берман келгин қошимга,
Ўзи раҳм қилсин кўзда ёшингга,
Сўйлагин, сулувим, қайдан бўласан?
Сўйлагин, жигарим, бағрим эзилди,
Сени кўриб менинг кўнглим бузилди,
Сўйлагин, муштипар, сенга на бўлди,
Ўсган элу юртинг қайдан, билайин,
Қўлимдан келса, яхшилик қилайин,
Ўлмасам дунёдан ўйнаб кулайин,

Сенинг азал тақдирингни билайин,
Сўйлагин, жигарим, қайдан бўларсан?
Бошпананг ким бунда, на иш қиласан,
Тархинга қарайман, одам боласан,
Не сабабдан келдинг манов элларга,
Сўйлагин, эгачим, қайдан бўласан?

Бу сўзни эшитиб, сулув қиз юрак-бағри эзилиб, кўздан ёши мунчоқ-мунчоқ тизилиб, Авазхонга бир сўз деб турган жойи:

Айрилиқ савдоси тушди бошимга,
Раҳим қилса кўздан оққан ёшимга,
Ўсган элим энди кирмас тушимга,
Қулоқ солгин, ога бу нолишимга.
Асли ўсган элим менинг Қуйистон,
Ўсган элим эди жаннатдай бўстон,
Девлар мени олиб қочиб келтирди,
Девлар мени ўз йўлига кўндирди.
Қуйистондан мени бунда келтирди,
Айтган хизматини менга қилдирди,
Ота-онамни Қуйистонда қолдирди,
Бадбахт девлар билмаганим билдирди.
Етти йил бўлгандир бунда келганман,
Девларнинг қўлига банди бўлганман.
Шохли дев хизматин адо қиламан,
Парилар хизматин бажо қиламан.
Ака, мен айтайин, йўлдан қолдирма,
Йўлдан уриб, мени ўтга солдирма,
Элимизга бир сиру савдо бўлгандир,
Олти ойдан бери ўйин қилгандир.
Биласанми-билмайсанми Чамбил элидан,
Бир пари-ю паризод бунда келгандир,
Оти Юнус эмиш, нурдан бўлгандир,
Олти ойдир девлар сайил қилгандир.
Бойваччаларим ҳам бормоққа толиб,
Мен турарман уларнинг хизматин қилиб,
Келганда турарман иззатин билиб,
Уларни жўнатай мен тезроқ бориб.

Бу сўзни эшитиб, Авазхон айтди: — Эй жигарбанд, гам-гузори муштипар, менинг ҳам бир дардимни эшитгин. Мен ҳам сендай бир ғариби бенавоман. Мен ҳам сендай олти ёшимда девлар қўлига банди бўлган мусофирман. Мен сендан бир нарсани умид билан сўрайман. Сен менинг сўзимни олсанг, агар бор бўлса, менга ўз либосингдан бир жуфт бош-

оёқ буюм келтириб берсанг. Мен ҳам умрим бўйи қоп ютиб ётмай, элу юрт томоша қилиб ётган шу Юнус парининг жамолини бир кўрсам, деган ниятдаман. Сен ҳам ғариб, мен ҳам ғариб, бир-биримизга хизмат қилсак, мен сендан ўлгунимча миннатдор бўлар эдим, ўлгунимча қўлимдан келган яхшилигимни қилар эдим, — деди. Бечора сулув қиз ҳам Авазхонни бир ғариби бенаво билиб, бойваччаларни жўнатиб, ўзининг бош-оёқ либосидан бир жуфт олиб келиб, Авазхонга узатди. Авазхон анҳор ичига кириб, олмосини белига бойлаб, сулув қизининг либосини кийиб олди. Бошига рўмол солиб олди. Бурнига лотиба, қулогига сирга тақиб олди. Сувга қараб ўзини ўзи кўриб олди, худди сулув қизининг ўзи бўлди. Йўлда келаётган бир сулув хотин-халаж, қиз-жувошлар ичига кириб олиб, Юнус пари турган оромбоққа йўл олди. Чашка-тушда бориб қолди. Баланд бир қулочлик минора қилиб, минора устига тилладан қафас қилиб, унга Юнус парини солиб, қафасни илиб қўйибди. Жамъи девлар ҳар куни келиб, Юнус парининг ойдай тўлган жамолини кўриб, томоша қилиб бора-яшти. Авазхон ҳам бир сулув қиз сифатида кўп қатори Юнус парига қараб тура берди. Юнус пари ҳам тобора муҳлати битиб, кун ўтиб бораётганидан юрак-бағри эзилиб, кўнгли бузилиб, томошабинларга сездирмай, Авазхонга қарамай, бир сўз деб турган жойи:

Ҳай, аттанг насихатим олмабсан,
 Жон болам, сўзимга қулоқ солмабсан,
 Ажал ўти бунда ёнар, жон болам,
 Ҳай, аттанг-га, болам, бекор келибсан.
 Кўрар кўзим, сўзлар сўзим, жон болам,
 Найлайин юрагимда кўндир алам,
 Алашим ҳасратли, болам, найлайин,
 Бу элларга бекор кебсан, жон болам.
 Турган жойинг девлар мазгил-макони,
 Бу жойларнинг печов бўлган қурбони,
 Отанг ўлса, эдинг Чамбил султони,
 Бундан олиб кетолмассан сен мени.
 Чамбилбелда даврон сурдим, минг шукур,
 Ўлмай сени яна кўрдим, минг шукур,
 Жасаднингдан, тилаб олган жон болам,
 Бундан омон-эсон кетсанг, минг шукур.
 Кўзга суртиб фарзанд дедим ўзингни,
 Жон борида кўзга суртдим изингни,
 Мен минг марта розиман бир худодан,
 Эсон-омон олиб кетсанг ўзингни.
 Тилсим шаҳри қирқ минг девнинг макони,

Келган одамнинг омон қолмас жони,
Одамзодга куч бермайди бемаъни,
Армоним йўқ, ўлмай кўрдим мен сени.
Келган йўлдан, болам, энди кета бер.

Мендан элу юртга салом айта бер,
Ўлмагин, дунёда даврон сура бер,
Насихатим шулдир, болам, кета бер.
Чамбилда сен қолиб отанг келмабди,
Болам, сенинг келганинг хўб бўлмабди.
Отанг неча девлар билан олишган,
Отангнинг зўрлигин девлар билишган.
Қийғир эдим, қанотимдан қайрилдим,
Армон билан ўсган элдан айрилдим,
Сени кўриб, болам, лойдай эзилдим,
Сен ҳам қолма, мен-ку элдан айрилдим.
Ўзим ўлмай ёмонлигинг кўрмайин,
Бунда қолсанг хунингга зомин бўлмайин,
Ёлгончига келмай, болам ўлайин,
Нима бўлсам, болам, ўзим бўлайин.
Отангни йиғлатиб, бунда қолмасман,
Ҳайвон девлар билан суҳбат қурмасман,
То жоним бор, ор-номусим бермасман,
Ўлсам ҳам девларга вафо қилмасман.
Ёлгончига келиб отангни тутдим,
Отанг дедим, мен ҳам бефарзанд ўтдим,
Ўттиз йилдир, болам, отанг болини ютдим,
Ўлсам бузмасман отангга берган шартим.
Сенга айтар охир сўзим шул бўлар,
Ажал етса, одам паймони тўлар,
На иш бўлса, болам, азалдан бўлар,
Девларга дуч келсанг жонингни олар.
Девлар боши битта, жони бўлса қирқтадир,
Бошин олсанг, жони чиқиб қочадир.
Қонин тўксанг томчисидан дев чиқар,
Болам девлар дунёда бир балодир.
Айтган сўзим, жоним болам сен олгин,
Дунёда ғам кўрмай, сен ўйнаб-кулгин,
Охир сўзим сенга айтай, жоним болам,
Хор бўлмасин отанг, эгалик қилгин.

Бу сўзни эшитиб, Авазхоннинг баҳодирлик томирлари
уйғониб, юрак-бағри эзилиб, кўнгли бузилиб, энасининг
девлар қўлида банди бўлиб олтин қафасда икки кўзи терму-
либ, қизил юзи гулдай сўлиб ўлтирганини кўриб, жуда ҳайфи
келиб, Юнусга қараб бир сўз деб турган экан:

Фарзанд дединг илик бериб ўзимни,
Сут бермадинг, кўп еганман тузингни,
Миниб келганман сенинг аспи тозингни,
Мен кетмайман олиб кетмай ўзингни.
Сен болам деб меҳрибонлик қилгансан,
Мени деб сен Чамбилбелда қолгансан,
Эналик меҳрингни менга бергансан,
Сени олиб кетмай Чамбил бормасман.
Энам, сени дев қўлига бергунча,
Олишарман девлар билан ўлгунча,
Девга қиргин солай Чамбил кетгунча,
Танда жоним сотарман сени озод этгунча.
Сени озод этмай Чамбил кетмайман,
Танда жоним борда, сени сотмайман,
Қирқ минг келса, девларингдан қайтмайман,
Душманлардан асло қўлим тортмайман.
Ушбу дамни, эна, сен ҳеч дам дема,
Сен болангни бадбахтлардан кам дема,
Қўлга қилич олсам асло қайтмайман,
Сени олиб кетмай Чамбил кетмайман.
Сени кўриб эна кўнглим бузилди,
Отам пири қирқ чилтанга не бўлди.
Қўрқма эна мана бадбахт девлардан,
Қирқ минг бўлса девлар ажали тўлди.
Бало тоғда девлар билан олишдим,
Қизил горда аждар билан солишдим,
Қизил бошлар билан неча савашдим,
Қўрқманг, эна, боланг қиргин кўргандир.
Асқар тоғ бошини туман чалганда,
Чамбилга ёв бўлиб Хунхор келганда,
Отам, қайтдим, болам Аваз, деганда,
Қирқ лак қўшинини яқсон қилгандим.
Хайр десанг ҳозир наъра тортаман,
Бадбахтларни бугун қиргин этарман.
Сени озод этмай қайда кетарман,
Сенинг учун, эна, қонлар ютарман,
Бошимдан қайтмасин тожи давлатим,
Омон бўлсин Така-Ёвмит элатим,
Рустами Достонча бордир ғайратим,
Сени олиб қайтмоқдир менинг аҳдим.

Юнус бечора бу сўзни эшитиб: «Ҳай аттанг, хали ўн гулидан бир гули очилмаган, қандай қилиб бадбахтлар билан юзма-юз олишишни раво кўрарман экан», — деб Авазга қараб, Юнус пари бир сўз деб турган жойи:

Аввал, болам, комил пирга топширдим,
 Сириг айтмай, душманлардан яширдим,
 Сениг учун азизларга бош урдим,
 Боргин, болам, сени хаққа топширдим.
 Олло ёринг бўлсин, Хизир йўлдошинг,
 Қирқ чилтанлар бўлсин сениг сирдошинг,
 Болам, тошдан қаттиқ бўлсин-да бошинг,
 Боргин болам, сени хаққа топширдим.
 Мени олиб келган бадбахт Ахмон дев,
 Ахмон дев қўлида юрти жаҳон дев,
 Одамизодга ёвдир ул бир беаёв,
 Шу Ахмон дев бўлмоқчи энанга куёв.
 Уни билан мен ҳам, болам, олишдим,
 Бадбахт девга жон бермай солишдим,
 Олти ойга муҳлат олиб бадбахтдан,
 Унинг бирла аҳду паймон қилишдим.
 Олти ойлик муҳлат эрта битади,
 Эрта-мертаи билан менга етади.
 Берган аҳди паймонимни айтади,
 Энангди бир ором боққа тортади.
 Ором боғи эмас, болам, олисда,
 Турган жойимиздан сағал олисда:
 Бундан чиқсанг, тахти равон йўли бор,
 Йўл устида турли-туман гули бор,
 Ундан ўтсанг, яна ёлғиз йўли бор,
 Йўл устида битта катта ҳовуз бор,
 Ҳовузнинг нарёғида бир ғори бор.
 Ғор билан борганингда яна жари бор,
 Шу жар ичидан кетсанг катта боғи бор.
 Бу боғда неча зот тилсим қилинган,
 Унда Ахмон девга жойлар солинган.
 Болам, бадбахт девнинг кучи пича бор,
 Ўзи ёлғиз, минг одамча кучи бор,
 Ўзингни эҳтиёт қилгин, ёлғизим,
 Сениг ёмонлигинг кўрмасин кўзим.
 Болам, боргин сабил ором боғига,
 Онанг куйган, болам, отанг доғида,
 Болам ҳушёр бўлгин чошка чоғида,
 Бор кучингни кўрсат ором боғида.
 Сен ҳам неча, болам, шикор қилгансан,
 Сен отангдан, болам, ибрат олгансан.
 Неча марта, болам, саваш қилгансан,
 Боргин, болам, сени хаққа топширдим.

Бу сўзни Ога Юнус айтди. Авазхон бу сўзни дилига жо

қилиб, ўз ишидан кўнгли тўлиб, босган изи билан, келган қирқин қизи билан кўргондан чиқди. У ёқ-бу ёққа боқди. Кўргондан чиққан катта-кичик, қизу жувон ҳар қайсиси икков бир, тўртов бир, олтов бир бўлиб ҳар ёққа, уй-уйларига, жой-жойларига йўл олиб кетди. Авазхон Оға Юнус айтган катта тахти равон йўлни топиб олиб, кун ботиб шом қайтганда энаси айтган ёлғиз оёқ йўл билан горни топиб олди. Фор ичида анча-мунча йўл юриб, энаси айтган ором боққа бориб етди. Ором бог худди кундузнинг кунидай ёп-ёруғ, турли-турли ёруғ тошлар қўйилган: оқ-қизил, сариқ, кўк ёруғ берадиган тошлар бог ичии нурга тўлдириб турибди. Авазхон шамлар ёруғида бир кўшкени кўрди. «Аҳмон дев келса, шу ерга келади-да», — деб кўшкенинг тагида гул ичига кириб ёта берди, вақт шундай ўта берди. Алқисса, эрта билан тоғ отди. Кун чиқиб олам ойдин бўлиб кетди. Вақт чошқа-чошқа деганда Аҳмон дев қирқин қизи билан Юнус парини олиб келиб қолди. Айтган кўшкенимизга келиб, Юнус пари билан Аҳмон дев жой олди. Қирқин қизлар хизматда бўлди. Хизматини бажо қилди. Аҳмон дев қирқин қизларини ўзларининг белгилаган ҳарамгоҳ жойларига юбориб, Юнус билан ёлғиз қолди. Сухбат қилмоққа мойил бўлди. Юнус пари ҳам Аҳмон девнинг ақлини олиб, ёлғиз қолиб, даври даврон суришга мойилдай хоҳиш билдирди. Аҳмон девни икки гапириб, бир кулдириб туриб, Авазхонга бир сўз деб турган жойи эди:

Кунлар ўтар, вақт кетар,
Ором богда кўрма хатар,
Вақтинг кетса нақтинг кетар,
Аваз бўлсанг, бошинг кўтар.
Девлар зор йиғлатди отанг ёрини,
Эшит, болам, энанг қилган зорини,
Худойим аритсин энанг шўрини,
Болам, кўрсат танда зўринг борини.
Келгин, болам, келишайлик,
Ҳаром билан олишайлик,
То ўлгунча солишайлик,
Бошин кесиб курашайлик.
Кучи келса, болам, сени қўяма,
Қўлингда келганин, болам, аяма,
Одам ўлмай, ёлғончига тўяма,
Кел, қўлингдан келса, болам, аяма.
Бу сўзни Аваз эшитди,
Ўзини хўб пишитди.
Зар камарин белга тортди,

Олмосини қўлга тутди.
Ё Али, дея ўзин отди,
Милтиқнинг ўқидай етди.
Ахмоннинг ёқасидан тутди.
Томоша қилинг Аваз мардди,
Ахмонни бир силкиб отди.
Етти марта мудиратди.
Ахмон дев ҳам бўш келмади,
Силкиб отганга ётмади,
Ул у ёндан, бул бу ёндан,
Икки полвон икки ёндан,
Қаҳрланиб от қўйишди.
Иккови ҳам кечиб жондан,
Бири ундан, бири бундан,
Терлар оқар қора тандан.
Бири баланд, бири пастдан,
Олишар иккови қасддан,
Сўз эшитинг ҳам Юнусдан:
Болам, дучор келдинг зўрга,
Йигит пири Шери дарга,
Сигин болам азизларга,
Пирлар ёр бўлсин бизларга.
Чамбилбелда отанг султон,
Отангнинг пири қирқ чилтан.
Сигин болам азизларга,
Ёр бўлсин қирқ чилтан бизларга.
Олишдинг сен, олғир бўлгин,
Тутган еринг узиб олгин,
Зўрнинг пири полвон Аҳмад,
Полвон Аҳмад қўлин олгин.
Болам, қўрқмай қўлинг солгин,
Тутган ердан жонин олгин,
Бадбахт девни ерга солгин,
Тутган еринг узиб олгин.
Кучинг етмаса бораёми,
Жонингга оро кираёми,
Бадбахт девнинг ажалини,
Ё мен ўзим бераёми?
Шу зайилда олиш бўлди,
Тошлар талқондай эзилди,
Бир-бирининг зўрин билди,
Бир-бирига баланд келди.
Икки кеча-икки кундуз,
Шу зайилда олиш қилди.
Пайшанба кун пешин-пешин,

Ахмон девнинг қилди ишин,
 Икки марта остига олиб,
 Кесиб олди девнинг бошин.
 Томоша қилинг девлар ишин,
 Ерда ётиб қора боши,
 Тўкилса ҳам қонли ёши,
 Кабутар бўп уча қолди
 Ахмон девнинг чиқар жони.
 Тўкилса ҳам тандан қони,
 Ўлмас экан девнинг жони.
 Девнинг жони чиқиб қочди,
 Томоша қилинг Юнусжонни,
 Ўқиб ўзи тилсимотди,
 Бамисоли кўк кабутар бўп,
 Ахмон жонин қувиб тутди,
 Етиб олиб икки тенди,
 Аваз қувиб етиб опти,
 Кўк каптарга қилич сопти,
 Танасидан бошин опти.
 Оромбоғди чалди туман,
 Ахмон девга охир замош.
 Дамин ростлаб Юнус, Аваз
 Қилди энди маслаҳатди.
 Эна-бола ором боқдан,
 Жўнаб кетди саҳар чоқдан.

Эна-бола иккови келган изи билан, қўлда қилич-сози билан Тилсим шахридан чиқиб Шишали тоғ дарвозасига етиб келди. Авазхон доимгидай мастон момоси берган аж-дарҳонинг тишини урди. Тоғ тумани йўл берди. Юнус пари кўриб, ўғли Авазхонга қойил бўлди. — Эй, Авазхон, жоним болам, ўлмагин, умринг узок бўлсин. Тилсимнинг қалитини қандай топдинг, — деб ҳайрон қолди. Шундай қилди, бундай қилди, иккови ҳам чиқиб олди. Пешингача йўл юриб, Фиркўк билан Қорадўнон олдига етди. Авазхон у ёқ-бу ёққа қаради, Олимхон кўринмади. Ҳайрон бўлиб турган эди, Олимхон бир қирдан ошиб келиб, Авазхонга қараб, бир сўз деб турган эди:

Аваз ога, қадиришни билмадинг,
 Мени алдаб кетдинг, ҳамро қилмадинг,
 Сўзларимга ҳеч бир қулоқ солмадинг,
 Девлар билан савашимни кўрмадинг.
 Мен ҳай аттанг нега келдим,
 Отбоқар бўп буёнда қолдим.
 Момонинг олдига мен ҳам бормадим,

Бадбахт девлар жазосини бермадим.
Сен билан аттанг, бекор келибман,
Бу элларда душман излаб қолибман,
Олти ой юриб уруш кўрмай ўлибман,
Аваз ога, айтгин, нега келибман.

Шу пайт кучиқардан бир қора тўзон осмонга кўтарилиб,
ер юзини туман олиб, ҳар томондан шамол келиб, Оқ дев,
Қора дев, Даҳмон дев, Раҳмон дев фарёд қилиб, олдиға
бир неча алпларни солиб, ҳар бир дев ўн икки ботмон ўқ-
дори олиб кела берди. Юнус момоси қўлиға дурбинни олиб,
кўзига тутиб қараса, Тилсим мамлакатидан битта қолмай
девлар келаяпти. Бу сири аҳволни кўриб, Юнус пари Аваз-
хонга қараб, бир сўз деб турибди:

Жоним болам жасадингдан Авазхон,
Душман бошин олиб болам тўқдинг қон.
Шум хабарни Даҳмон девлар билибди,
Бу бадбахтлар изимиздан келибди.
Туриб, болам, тараддудинг кўрсанг-чи,
Кўп чарчадинг, менга навбат берсанг-чи.
Сенинг учун мен ҳам хизмат қилайин,
Битта қўймай девлар бошин олайин.
Болам яна девлар қони тортибди,
Қанча филға ўқу дори ортибди,
Бадбахт девлар изимиздан етибди,
Бадбахт девлар Шишалидан ўтибди.
Болам, кўзинг очиб, бошинг кўтаргин,
Қўлинг толган, болам, навбатни бергин,
Танамда жоним бор, мен ҳам кўрайин.
Назаркарда безуванини минайин,
Келган девлар жазосини берайин,
Навбат берсанг, болам, ўзим борайин,
Ўлмайин дунёда даврон сурайин,
Қани мен ҳам девлар билан бўлайин.
Сенга мен ҳам бир саваш кўрсатайин,
Келган девлар адабини берайин,
Ғиркўкни бергин, болам, жўнайин,
Ўз кучимни болам мен ҳам синайин.

Авазхон бу сўзни энасидан эшитиб, Ога Юнусга қараб
бир сўз деди:

Ўзи ўлмай киши ёрни берарми,
Ҳар киши ўз элида бекми, тўрами,

Мард йигит майдонда қараб турами,
Бу сўзинг шаънимга тўғри келами,
Ўғли қолиб эна борса бўлами?!
Эна, сўзинг менга маъқул келмади,
Гиркўкни мен олмасам бўлмади.
Эна, кўрдинг дев деганинг қаттиқ ёв,
Одам билан саваш қилар беаёв,
Эна, менга зафар тиланг, борайин.

Бу сўзни эшитиб, Юнус пари Авазхонга қараб, бу сўзни айтиб турган экан:

Отлар мишдинг тулпорини саралаб,
Душманларга қиргин солгин оралаб,
Келгин девларнинг юрагин яралаб
Соғ-саломат боргин, болам Авазхон,
Боргин, болам, сени ҳаққа топширдим.
Пайдо бўлдинг икки гавҳар донадан,
Ёлғиз тугилгансан, болам, энадан,
Сенинг учун болам зафар тилайин,
Яратганим ўзи ёлғиз худодан.

Авазхонга Юнус пари дуо бериб жўнатди. Девлар тобора яқинлашиб келаётир. Олимбекнинг ҳам баҳодирлик томирлари шопдай бўлиб, ғайрати тошиб, ақли шошиб турибди. Шунда момоси Юнус парига бир сўз деб турган жойи:

Момо, мен ҳам умид билан кебидим¹,
Бирор фасл саваш қилсам дебидим,
Авазбекдан таълим олсам дебидим,
Дуо беринг, момо, мен ҳам борайин.
Қизил гул очилар гунчадан-гунча,
Тоқатим йўқ тагин ҳам очилгунча,
Саваш қилсам деган эдим ўлгунча,
Рухсат беринг, момо, мен ҳам борайин.
Отам Олимхондир, Рустамча бор ғайратим,
Бошимдан тоймаса тожи давлатим,
Сабил қолмас Чамбилдайин элатим,
Дуо бергин, момо, мен ҳам борайин.
Навкар бўлиб, хизмат қилиш ниятим,
Хизмат қилиб чиқсин дейман шуҳратим,
Чамбилбелга ўтса дейман хизматим,
Рухсат беринг, момо, жангга кирайин.

¹ Келиб эдим.

Бу сўзни Олимхондан эшитиб, Юнус момоси панду насихат қилиб, бир сўз деб турган жойи:

Сен, болам, ҳали кўп ёшсан,
Уруш қилмоққа сен бўшсан,
Сен ҳам ота-энанг ёлғиз боласи,
Билганда кўпдир дунёнинг чаласи,
Отингдан айланай, болам Олимжон,
Келган элга борайлик эсон-омон,
Девлар билан кураш қилмоқ машақат,
Одамзодга қилмас улар ҳеч шафқат.
Навкар бўлсанг Чамбилбелга борайик,
Бобонг Гўрўғлидан рухсат сўрайик;
Қирқ йигит сафига сени қўшайик,
Ўқитиб сенга биз таълим берайик.
Жангга толиб бўлсанг, ҳали оз эмас,
Девларга бормоғинг, болам, соз эмас.
Шунда болам сенга хизмат ярашар,
Чамбилбелдан чиқсанг элат қарашар.
Девларга бас келиш эмас ҳар кимнинг иши,
Жанг бўлганда кесилар нечовнинг боши,
Жасадингдан жоним, болам Олимжон,
Бора кўрма, қаттиқ девлар саваши.

Момосининг бу сўзлари малол келди: — Момо, аҳдим қатти, аҳддан қайтган номарти. Бораман дедимми, бораман, девлар ҳали дев экан, агар осмондан бало келса ҳам бораман. Ўзимни мен ҳам синаб кўраман, — деб туриб олди. Қўлига ёв-яроғини олиб, Қорадўнонини миниб, йўлга равона бўла берди.

Авазхоннинг орқасидан қорама-қора Олимхон ҳам жўнай берди. Девлар ҳам осмонга тўзон кўтариб, рўпарадан кела берди. Бу у ёндан, у бу ёндан — икки душман икки ёндан қўлларига кескир пўлат қилич олиб, икки томондан от қўйиб, жанг бошланиб, зўрнинг зўрлиги биллиниб турган жойи эди:

Ул у ёндан, бул бу ёндан:
Икки душман икки ёндан,
Мардлар кечар энди жондан,
Номард қочади майдондан.
Мард майдонда аралашди,
Бошлаб юборди савашди.
Авазхон бундан от қўйди,
Юлдуз учгандай бўлиб,
Девлар ҳам ундан от қўйди,
Ажина кўчгандай бўлиб.

Ев-ярогин қўлга олиб,
Евга бўлсам дейди голиб.
Мардларнинг майдони бўлди,
Икки шаб-рўз саваш бўлди.
Қанча девлар бежон бўлди,
Аваз, Олим қилич солди,
Неча девнинг бошини олди.
Томоша қинг бу савашга,
Девлар келар бошқа-бошқа,
Сигмай қолар майдон-даштга.
Олимхон ҳам отга қамчи беради,
Дев устига яна яқин боради,
Авазхоннинг олишишин кўради,
Авазхоннинг кучига тенг боради,
Авазхон ёнига қимтиб келади,
Ол, ога, деб Авазбекка қаради.
Олимбекнинг ол, ога, деган сўзи,
Авазхонга яна қувват беради.
Иккаласи бирдай бўлиб боради,
Иккаласи шердай бўлиб туради,
Девлар келиб неча калтак уради,
Қалтагига беклар ҳам чап беради.
Олиш бўлди чапараста,
Ўлик қолди даста-даста,
Олимхон савашга ҳавасда.
Яна икки кеча-кундуз саваш бўлди,
Қирқ минг девнинг кўпи ўлди,
Яримидан ози қолди.
Қўрқоқ девлар қочиб қолди,
Нечовлари учиб қолди,
Қочганларини қувиб қолди,
Нечовини етиб олди,
Етганининг бошини олди.
Сув кўрмаган кўп селгалар
Сув ўрнига қон кўрди.
Тош кўрмаган кўп селгалар
Тош ўрнига бош кўрди.
Аваз билан Олимхон
Сув ўрнига ичиб қон.
Девларга қиргин солди,
Неча бадбахт сулаб қолди,
Нечовлари йиглаб қолди.
Саваш охир бўлганда,
Ўч олмоққа Даҳмон дев,
Ҳамроҳ бўлиб Раҳмон дев,

Қирқ филга калтак ортиб,
Келади лашкар тортиб.
Қайта бошдан саваш бўлди,
Раҳмон, Даҳмон дуч келди.
Ул у ёнда от қўйди,
Бул у ёндан от қўйди.
Келган девнинг кўпши,
Авазхон роса сўйди.
Уради калтак бошига,
Қарамай тенгу тўшига.
Томоша қинг Аваз ишига,
Е, Али, деб қилич солди,
Даҳмон девнинг бошига.
Даҳмон дев ҳам от қўйди,
Осмондан келган балодай,
Пешин-пешин деганда,
Даҳмон девни қулатди.
Раҳмон девни йиғлатди,
Жамъи девни бўзлатди.
Оқ байроқ, қора байроқ
Майдонда баланд илинди.
Девларнинг енгилганлиги
Ўзларига ҳам билинди.

Шундай қилиб, чошка-чошка деганда Авазхон билан Олимхон ога Юнус парининг олдига келди. Иккисини Юнус пари эсон-омон кўриб, иккисини ҳам от устидан олиб, тушириб, ҳар бирининг ярасига малҳам қилиб, дардини олиб, тузатди. Тўрт-беш кун дамларини олди. Авазхон билан Ога Юнус қилди маслаҳатди, тербатди аркани давлатди. Юнус пари сўради Авазхондан рухсатди: — Болам, менга рухсат берсанг, мен сендан олдин Чамбилга борсам, — деди. Шунда Авазхон: — Маъқул айтасиз, отам шўрлик жуда азобда қолди. Азоб балосидан қутқазсангиз, сиз йўлдан қолмай кетаберсангиз, майли, — деди. Шу кеча яна шу ерда тонг отди. Эрталаб бир тилсим ўқиб, кўк кабутарга айланиб, осмони фалакка кўтарилиб, парвоз қилиб, Чамбилбелим қайдасан, — деб йўл тортди.

Энди гапни Авазхон билан Олимхондан сўранг. Авазхон ўйлаб, гапни танасига жойлаб, халқнинг «Қочгани қувғич бўлма», деган мақоли эсига тушиб: — Кел, девларнинг ҳам деярли зўри қолмади. Энди сафаримиз қариди, қайтишимиз керак. Чиққанимизга олти ой, уч ҳафта бўлибди. Чамбилда на гап бўлди экан. Ким бор, ким йўқ, — деб Олимхонга бир сўз деб турган жойи экан:

Олти ой бўлди, йўлимизга қарашар,
 Келмади деб қадрдонлар сўрашар,
 Бизлар учун ота-она йиглашар,
 То кўргинча соғлигингни тилашар.
 Чамбилбелнинг йўли оғам, йироқдир,
 Хайвонлар ичида Гирот зийрақдир,
 Гиркўкнинг тарзига, оғам, қарайман,
 Жонворга ҳам элга қайтиш керақдир.

Олимхон ҳам:— Хайр, ога сиз нима десангиз, шу-да,—
 деб Авазхоннинг сўзини маъқуллади. Гиркўк билан Қораёл
 дўпонни эгар-абзалини белига солди. Совут-қалқон, ёв-яроғи,
 ни кийиб, чакмоғига қув, метарага сув олди. Жонивор Гиркўк
 билан Қораёлга миниб, назаркарда хайвонни йўлга солди.
 Авазхоннинг Гиркўкка маҳмиз бериб бораётган жойи эди.

Пўлат туёгингни, жонвор, урар, деб
 Сўм тилладан сенга наҳал сўқдирдим,
 Шол тўрва, жонивор, лабинг урар, деб
 Банот билан бахмал тўрва тикдирдим,
 Жонвор, сенинг арпа тишинг урар, деб
 Кишмишдан емлар тўқдирдим.
 Отим хафа бўлмасин, деб жонивор,
 Олти ойлаб қирқин қизга боқдирдим.
 Қарчиғай қуш доим турар қиёда,
 Одамдан ҳамматинг, жонвор, зиёда.
 Сени миниб ҳеч юрмадим пиёда,
 Сени минган доим етган мурода.
 Дол-долинг бор, долинг бор,
 Дол сағрингда холинг бор.
 Эплаб бозор солганга
 Қирқ минг қизлик пулинг бор.
 Чу-ҳа, дейман, жонивор,
 Чу-ҳа, дейман, безабон.
 Наслинг асли Райхон араб отидан,
 Пари олиб келдинг душман юртидан,
 Неча бедов тизгинини уздирдинг,
 Минг душманининг кўргонини буздирдинг.
 Чу-ҳа, дейман, жонивор,
 Чу-ҳа дейман, безабон.
 Чамбилбелнинг тевараги регистон,
 Турли-туман мато келган олисдан,
 Сенинг босган изинг бўлган гулистон,
 Неча душман элинг қилдинг чўлистон,
 Ғўнонингда борган жойинг Торкистон,
 Дўнонингда борган жойинг Гуржистон,

Сени минган мардга боллар ичдирдинг,
Қиз ўрнига доим пари қучдирдинг,
Пойга бўлса чавандозди учдирдинг.
Чу-ҳа, дейман, безабон,
Чу-ҳа, дейман, жонивор,

Алқисса, иккови икки бедовни миниб, икки ҳафта йўл юриб, Ўлмас мастон момосининг мазгил-маконига рўбарў бўлди. Момоси ҳам ер остида илон қимирласа биларди. Ер юзи, ер остидаги жамики сирларга қулоқ солиб, неча марта шаҳри Тилсимдан хабар олган. Аҳмон, Даҳмон, Раҳмон девлар ўлганини, девларга қиргин келганини, Юнус парининг Чамбилбелга ўтганини аниқ билганди. Авазхоннинг олдига қирқин қизи билан пешвоз чиқиб, уйига олиб кириб, меҳмон қилиб тура берсин.

Юнуснинг, Авазхоннинг Чамбилдан кетганига олти ойдан ошибди, бир хиллар етти ойга қўшибди. Аваз ҳам, Юнус ҳам худди қумга кетган сувдай йўқ бўлиб кетди. Ҳеч ерда, ҳеч элда на оти бор, на ўзи бор. Чамбилда сир сақланган бу шум хабарни кунларнинг бирида Аҳмад қари сезиб қолди, бир катта тухматни ўйлаб топди. Ўзига яқин бўлган қирқ йигитлардан баъзиларига бу хабарни маъқуллабди. «Авазхон Чамбилдан Гўрўғли султонни алдаб, Ғиротни миниб, Юнус билан гапни бириктириб кетган» деган гапни топди. У ёққа чопди, бу ёққа чопди, ахири Гўрўғли султон олдига кириб, доду бедод деб турган жойи:

Аввал болам дедим, султон ўзингни,
Азиз султон, сен эшитгин сўзимни,
Жигарбандим гўрда тугди ўзингни,
Қодир олло ёруғ қилсин юзингни.
Пайдо бўлдинг икки гавҳар донадан,
Мен розиман сеи берган худодан,
Таълим олдинг, болам, мендай тогадан,
Сен қутқардинг мени минг бир балодан.
Олти ойликда келган эдинг қўлимга,
Сени кўриб мен ачиндим ҳолингга.
Ўн ёшингда эга қилдим элингга,
Ўн бир ёшда элни солдинг йўлингга.
От миндириб туркман элда чоптирдим,
Йўқотганинг бўлса сўраб топтирдим,
Топганимни болам, сенга топширдим,
Тўрт ярим лак туркман элга бош қилдим.
Менинг ору номусимни олар, деб,
Сўзласам сўзимга доим қарар, деб,

Менинг айтганимни, болам, қилар, деб,
Ўлгунимча яхшилигим билар, деб.
Бир сўз айтай, сенга малол келмасин,
Бахтинг чопсин, зафаринг ҳеч қайтмасин,
Бир арзим бор, ҳеч кўнглингга ботмасин,
Ҳеч банданинг иши кейин кетмасин.
Сени алдаб боланг ақлинг олгандир,
Ақлинг олиб хизматингни қилгандир,
Аслин билсанг, душман элдан келгандир,
Сени алдаб отинг миниб кетгандир.
Эшитдим боланг Арзирумга боргандир,
Арзирумни бориб хароб этгандир,
Арзирум юртини динга солгандир,
Чамбилбелга юриш эълон қилгандир.
Арзирумда қирқ минг қўшин йиғдирган,
Боғдод ҳам Мисрни сўзга қўндирган,
Ҳар биридан ўн минг қўшин олдирган,
Чамбилга юришин элга билдирган.
Истамбулдан бунда карвон келгандир,
Ҳар томонда ҳар хил суҳбат бўлгандир.
Чамбилбелга ёв келар, деб карвонлар,
Шу сабабдан тоғанг бунда келгандир.
Мен билмадим азалдаги борини,
Миниб кетган бўлса Чамбил Гирини,
Келиб кўрсатади бадбахт зўрини,
Сабил қилар келиб кирдикорингни.
Неча сенинг аввал ақлинг олгандир
Неча марта Румга бориб келгандир,
Рум шоҳига бориб куёв бўлгандир,
Чамбилни таловга қасам қилгандир.
Авазнинг кўнглидан сўзин билмадинг,
Бизлар айтдик, ҳеч бир бовар қилмадинг,
Неча марта айтдик, қулоқ солмадинг,
Аваз айтган йўлдан асло қолмадинг.
Авазхон, деб бердинг Гирқўк молингни,
Қўлига ишониб бердинг элингни,
Кўмакайдан кесар энди тилингни,
Арзирумга қул қилар туркман элингни.
Унинг юрагида кўп гап бор эди,
Гир отингни минмоққа у зор эди,
Сенинг ақлинг олиб отинг олганди,
Авазнинг муроди ҳосил бўлганди.

Бу сўзни тоғаси Аҳмад сардордан эшитди. Гўрўғли султон шунча улуг даргоҳ бўлса ҳам, калласи катта эди. Ақли чўта

эди. Икки одам уришиб арзга келса қайси бири олдин келса, шуни маъкул кўрар эди. Ўзи ростгўй, кўнгли очиқ одам эди. Лекин ким нима деб авраса, шунга ишонар шундай бир феъли бор эди. Аҳмад сардор Гўрўглининг шу феълидан доим фойдаланган. Пайтини топиб, йўлига солган эди. Авазхон Чамбилга келгандан бери, қирқ йигитга сардорликни Авазхон олгандан бери Авазхоннинг пайида юрган эди. Авазхон устидан неча марта ўзига яқин навкарларга арз қилдирган. Шуйтиб вақтини топиб Аҳмад сардор Авазхонга катта тухмаат қилиб, йиғлаб турибди. Бу сўзга ишонган Гўрўгли султон Аҳмад сардорга бир сўз деб турибди:

Мен ишондим комил пирга,
Йигит пири Шери дарға,
Мен талашдим номус-орга,
Рост сўйлагин мендай зўрга.
Илик бериб уни фарзанд тутганман,
Юракдаги бор сиримни айтганман,
Айтган сўзин доим дўрга битганман,
Мени ерга урса, ҳаққа топширдим.
Фарзандим деб қўлин тутдим,
Аваз деб мен қонлар ютдим,
Омон бўлсин туркман юртим,
Авазни ҳаққа топширдим.

Гўрўглидан бу сўзни эшитиб, Аҳмад сардор бир сўз деб турган жойи экан:

Болам, деб бағринга босдинг,
Менинг кўкайимди кесдинг,
Сен душманни дединг дўстим,
Энди бошинг кетар ростин.
Аваз келиб, билмаганинг билдирар,
Дўст йиғлатиб, душманингни кулдиарар,
Арзирумдан қирқ минг душман келтирар,
Сени қўйиб Аваз мени ўлдиарар.
Аваз тўкар сенинг номус-орингни,
Бадбахт душман олди сенинг сирингни.
Мен тоғангман, бир қулга тенг қилмадинг,
Айтган сўзларимга қулоқ солмадинг.
Аваз келгунча, билмаганин билдириб,
Ўгил-қизин турсанг дорга илдириб,
Юзум кўздай ёрин бозор солдириб,
Элу юртга зўрлигингни билдириб,
Шунда келар сенга Аваз бош уриб.

Бу сўзни Гўрўгли султон эшитиб айтди: — Эй Аҳмад сардор, Авазга сенсан хундор. Авазхон менинг фарзандимдир. Фарзандлик шартини бузмас. Чамбилбелдан умид узмас. Авазхон номард эмас, сенинг билан менга помардлик қилмас. Бу гаплар Авазнинг шаънига тўғри келмас. Ҳай майли, Юзум кўзни, Гулипарни ҳам Нурхонни Чамбилбелдан Балхувонга бадарга қиламан. Аҳмад сардор ҳарчанд бўлса Гўрўглига ўз сўзини юргизганидан хурсанд бўлиб: — Мен дўстлигимдан айтаман, у ёғини ўзинг биласан, — деб ичидан суюнса ҳам сиртидан зарда қилиб, Гўрўглининг олдида чикиб кетди.

Гўрўгли султон бу сўзни эшитиб, ҳар томонни ўйлаб, гапни танасига жойлаб, Аҳмад сардорнинг туркман элида жуда катта обрўйи бор, элни нотинч қилмасин, деб эртанига Чамбилдаги оқсоқол, ақобирларни чақириб, бир сўз деб турган жойи:

Оқсоқоллар, ақобирлар, келинлар,
Давлатим бор, мендан унвон олинлар,
Менинг айтган фармонимни қилинлар,
Чамбилда султонман, амрим билинлар!
Юзум кўзни Балхувонга бадарга қилинлар,
Қирқ арава, қирқта хачир қилинлар,
Юзумкўз, Гулнор билан Нурхонни
Балхувонга олиб бориб қўйиб келинлар.

Оқсоқол, амалдорлар амри подшо вожиб билди. Гўрўглидан ҳукм олди, Авазхоннинг қўрғонига бориб Юзумкўзга хабар қилди. Бу хабарни эшитиб, Юзумкўз ойим беш ёшли Гулнор ва уч ёшли Нурхонини етаклаб, дод-фарёд деб турган жойи:

Ёлғиз банда ёлғончига келмасин,
Худоё, ҳеч банда ёлғиз бўлмасин,
Ёлғиз тўрамнинг гуноҳи не бўлди,
Икки подон боласига на қилди.
Ўзинг эшит икки подон зорини,
Ўзинг арит мендай ғариб шўрини,
Мен билмайман пешанамда борини,
Вайрон қилса марднинг кирдикорини.
Чамбил эди менинг ўсган шаҳарим,
Чамбилда ўлдими менинг аждарим,
Кимга етар энди оҳ билан зорим.
Қирқ йигит, навкарлар, айтинг на бўлди?
Беш ёшидан келиб Чамбил элига,
Хизмат қилди Така-Ёвмут элига,

Ҳеч вақтда шундай замон бўларми?
Ота ҳам болага шундай қиларми?
Айтай десам, айтгилгим қолмади,
Ёлгончида юргилгим қолмади,
Яхшилик кун менга ато қилмади,
Менинг оху зорим ҳеч ким билмади.
Худойимга қилган гуноҳим кўп экан,
Шўр отаси на ёмонлик қиб экан,
Бу ишлар ё азалимда бормикан,
Чамбил шаҳри ёки менга тормикан?
Пўлат эдим, чўян бўлдим, найлайин,
Қиммат эдим, арзон бўлдим, найлайин,
Бир гул эдим, хазон бўлдим, найлайин,
Адо бўлмас дардга қолдим, найлайин.
Қандай юз билан Балхувон бораман,
Қандай қилиб Балхувонда юраман,
Икки лодон билан на иш қиламан,
Балхувонда қонлар ютиб ўламан.

Юзумкўз йиғлаб қола берди. Ясовул, оқсоқол, акобирлар кела берди. Икки карвон, қирқтадан саксон нор қилиб, Авазхоннинг ҳовлисига кўндаланг бўла берди. - Қора карвон қилиб, Юзумкўз ойим, Гулнор билан Нурхонни, Юзумкўз ойимнинг қирқин қизи билан бирга қўшиб қора карвонга ортиб, зор-зор йиғлатиб, Чамбилбелдан Балхувонга жўнатди. Чамбилбел билан Балхувоннинг ораси бир чошкалик йўл эди. Пешин-пешин деганда етди. Юзумкўз билан болаларини бир хароба қўргонга олиб бориб солди. Юзумкўз ойим дод-фарёд қилиб, Гулнор билан Нурхонни бағрига босиб, Балхувонда қирқин қизи, кайвони канизини билан йиғлаб қола берди.

Алқисса, энди гапни Юнус паридан эшитинг. Ойдан-ой ўтди. Кундан-кун ўтди. Орадан олти ой ўтди. Юнус пари Чамбилга келиб Гўрўгли султон билан дарди ҳол бўлди. Бир-бирига бўлган воқеаларни баён қилди. Гўрўгли султон қилган ишига пушаймон қилиб, Ога Юнус парига зор-зор йиғлади. Аҳмад сардорни душман билди. Гўрўгли султоннинг Юнус паридан кечирим сўраб тургани:

Аҳмад сардор менинг ақлим олгандир,
Шайтоннинг йўлига мени солгандир.
Ростин айтсам мени фалак чалибди,
Менинг ақлу ҳушим оллоҳ олибди,
Мен энди сенга айтмасам бўлмабди,
Ростин айтсам, юргилгим қолмабди.

Авазхонни кўргилигим қолмади,
 Елгончида юргилигим қолмади.
 Менга рухсат бергин, Юнус, айтайин,
 Мен дарбадар бўлиб қонлар ютайин,
 Салтанатим энди сабил этайин,
 Бу савдони тоғам солди, найлайин.
 Кўзимдан тўкайин селоб ёшимди,
 Ерга урдим шундай азиз улимди,
 Аҳмад сардор ўлгур қилди ишимди,
 Чамбилбелдан олиб кетай бошимди.
 Гар тангримнинг шундай бўлса ризоси,
 Бемаҳал келмади ҳақнинг қазоси.
 Қилган ишим шулдир Юнус, жазоси,
 Гўрўглини осса арзир ўз боласи.

Бу сўзни эшитиб, Юнус пари: — Эй, саховатли султоним,
 ҳар доим Аҳмад сардорнинг гапига кириб, кўп гуноҳкор
 бўласан. Кўп балоларга қоласан. Авазхон келар, юзи юзингга
 тушса гуноҳ қилар. Бўлар иш бўлибди, бўёғи синибди.
 Энди Балхувонга борайик, Юзумкўз, Гулнор, Нурхонларни
 кўрайик. Қилган гуноҳингни улардан тилайик. Балхувон-
 нинг божу хирожини Нуралихонга муҳрлаб берайик. Аваз-
 хоннинг олдига мен чиқайин. Елғиз болам Аваздан йиғлаб
 гуноҳингни тилайин, — деди.

Гўрўғлига маъқул бўлди. Гўрўғли, оға Юнус, Мисқол
 пари Балхувонга бориб, Юзумкўз ойим, болалари билан уч-
 рашди. Нуралихонга Балхувонни тортиқ қилиб, божу хиро-
 жини муҳрлаб берди. Гўрўғли султон Юзумкўз ойимдан
 қилган гуноҳини сўраб олди.

Энди гапни Авазхондан сўранг. Авазхон билан Олимхон
 Ўлмас мастон момосиникида етти кеча, етти кундуз кайфу
 сафо қилиб, момосидан кўнгли тўлиб турган жойи эди:

Қирқин қизлар наъма қилиб,
 Бири-бирига шаъма қилиб,
 Йигитлардан таъма қилиб,
 Бир-бирига имо қилиб.
 Кеча-кундуз ўйин қилиб,
 Йигитларнинг кўнгли тўлиб,
 Йигитга қиз толиб бўлиб,
 Бир-бирининг кўнглин олиб,
 Бири пари, бири хурдир,
 Бири ғунча, бири гулдир.
 Ҳаммасининг юзи нурдай,

Ўйнашади бари бирдай,
Оқ бадани бўлиб қордай,
Қилиқ қилар қирқин қизлар,
Қўшиқ айтиб жоду кўзлар,
Бир-бирига майин сўзлар,
Ўйин қилар сарвинозлар.
Авазхоннинг кўнгли тўлиб,
Сайр қилди меҳри тўлиб.
Бир неча кун ўтиб кетди.
Энди кетар вақт етди,
Табладан тайёрлаб отди,
Қорадўнон ҳам Ғиротди,
Ҳазили йўқ энди гапди,
Аҳди паймон этди қатти,
Ўлмас мастон билан Аваз
Энди эна-бола бўпти.
Бир-бирига сўз беришиб,
Бир-бирига қиз беришиб,
Турли аҳду паймон битди.
Қирқин қизнинг сарасидан,
Жоду кўзи қорасидан,
Икки қизни сайлаб олди,
Бўйларига бўйлаб олди.
Момосидан дуо олди,
Метарага сув солиб олди,
Чамбил томон ҳайдаб солди.
Остида минган бедовлар,
Бамисоли асов тойдай.
Олтин қубба сувлигини
Чайнаб кетиб боради,
Илёс Хизирнинг даштида
Ўйнаб кетиб боради.
Тортади элнинг койиши,
Йўликди йўлнинг ройиши,
Отларга огир бўлмади,
Икки ҳур қизнинг келиши,
Отларга ёқади миниши.
Икки ойлик йўл ораси,
Кўринар Чамбил қораси.
Икки ой ҳафта деганда,
Келиб етди Чамбил тўраси.
Жонивор Ғиркўк дубири,
Чамбилга етди губири.
Ана Аваз келди, деб
Олдига чиқди энаси.

Бўйнида бордир хатоси,
Қирқ йигитин қўлга олиб,
Олдига чиқди отаси.
Улар у ёндан келгандир,
Булар бу ёндан келгандир,
Авазхон билан Гўрўгли,
Ота-бола бир бўлгандир,
Қўрар кўзим Олим, деб
Нодирбек йиглаб келгандир,
Бир-бирини кучоқлаб,
Бариси кўз ёши қилгандир.
Оқсоқол ҳам ақобирлар
Чамбилга йўллар солгандир,
Карнай, сурнай чалиниб,
Чамбилга беклар келгандир.
Шу кунининг ўзида, ёронлар,
Балхувонга хабар кетгандир,
От билан уловга минишиб,
Юзумкўз ҳам бирга келгандир,
Гулнор билан Нуралихонни
Бағрига Аваз олгандир.
Етти кеча ҳам кундуз
Гўрўгли тўйлар қилгандир.
Эли юрт бари келгандир,
Тўрт ярим лак туркман эл,
Энди шодликка тўлгандир.
Қирқ кечаю кундуз,
Яна ҳам тўйлар бўлгандир.
Шу тўйнинг бир жойида
Ҳазратқул бахши ўтиргандир.
Уйига меҳмон келганда,
Достон қилиб айтгандир,
Тошкентдан келган Сиддиқжон,
Хўп борин юзиб олгандир.
Бу дostonни Ҳазратқул бахши
Бозор шоирдан илгандир,
Эл эшитган бу дostonни
Ҳазратқул қўшиқ қилгандир.
Қамай элда кунда тўйлар бўлганда,
Шоир айтиб элдан дуо олгандир.